

BOSNA I HERCEGOVINA

ODABRANA PITANJA

juni/lipanj 2024

Ovaj dokument o Bosni i Hercegovini je pripremio osoblje Međunarodnog monetarnog fonda kao prateću dokumentaciju za periodične konsultacije sa zemljom članicom. Dokument je baziran na informacijama koje su bile na raspolaganju u vrijeme kada je isti završen 28. 05. 2024. godine.

Primjerak ovog izvještaja može se zatražiti od

International Monetary Fund • Publication Services
PO Box 92780 • Washington, D.C. 20090
Telephone: (202) 623-7430 • Fax: (202) 623-7201
E-mail: publications@imf.org Web: <http://www.imf.org>
cijena: \$18.00 po primjerku

International Monetary Fund
Washington, D.C.

BOSNA I HERCEGOVINA

ODABRANA PITANJA

28.05.2024.

Odobrio
Europski odjel

Pripremili: Carolina López-Quiles, Nabil Ben Ltaifa, Adrian Musić, Bobana Čegar i Alpa Shah, a pomoć u istraživanju je pružila Estefania Cohn Bech.

SADRŽAJ

KAMATNE STOPE I RASPODJELA KAPITALA	2
A. Globalna kretanja kamatnih stopa	2
B. Razlike u kamatnim stopama i tokovi kapitala	3
C. Domaće kamatne stope i raspodjela kapitala	6
D. Zaključci i preporuke u pogledu politika	10
KRETANJA NA TRŽIŠTU RADA	13
A. Trendovi i pokazatelji na tržištu rada	13
B. Kretanje plata	14
C. Pravni okvir i predložene reforme	15
D. Potencijalni utjecaj reformi u vezi najniže plate	19
E. Preporuke	21
ENERGETSKI SEKTOR I DEKARBONIZACIJA	26
A. Trendovi u vezi emisija	26
B. Razmatranje reformi	27
C. Kvantitativno modeliranje cijene ugljika	30
D. Zaključci	34

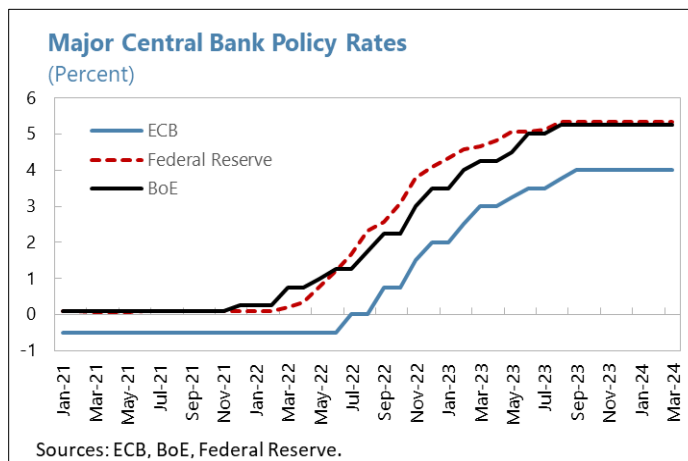
KAMATNE STOPE I RASPODJELA KAPITALA¹

Ovaj rad daje pregled dinamike kamatnih stopa u Bosni i Hercegovini (BiH) u odnosu na globalne trendove i trendove u eurozoni nakon posljednjeg ciklusa pooštavanja monetarne politike. U radu se analizira utjecaj dinamike kamatnih stopa na raspodjelu kapitala na domaćem i vanjskom nivou, sa fokusom na odliv kapitala. Zaključuje se da je širi raspon između domaćih kamatnih stopa i stopa na kratkoročne plasmane u eurozoni povezan s odlivom kapitala od oko 1,7 milijardi KM otkako je ECB počela pooštavanje monetarne politike u julu/srpnju 2022. godine, uglavnom u obliku plasmana na tržištu novca u eurozoni. Također se pokazuje da su kompresija lokalnih kamatnih stopa i male mogućnosti alternativnog ulaganja na ograničenom tržištu doveli do toga da građani i preduzeća većinu svojih sredstava drže u kratkoročnim depozitima, što finansiranje banaka čini manje stabilnim nego u strukturi duže ročnosti. Napominje se i da ovaj nedostatak mogućnosti ulaganja može dovesti do koncentracije u sektoru nekretnina, s mogućim utjecajem na dugoročnu finansijsku stabilnost.

A. Globalna kretanja kamatnih stopa

1. Kao odgovor na porast inflacije, centralne banke širom svijeta posljednjih godina podižu kamatne stope.

Pod utjecajem poremećaja u lancu snabdijevanja, rastućih cijena robe i povećane potražnje u periodu oporavka ekonomija od utjecaja pandemije COVID-19, stope inflacije su premašile ciljne nivoe centralnih banaka. Kako bi obuzdale inflatorne pritiske i održale stabilnost cijena, centralne banke su podigle referentne kamatne stope.

2. Povećanje referentnih kamatnih stopa se sporo prenosilo na kamatne stope za kredite i depozite i realnu ekonomiju na globalnom nivou.

Oslanjajući centralnih banaka na nekonvencionalne monetarne politike, kao što je kvantitativno popuštanje, dovelo je do značajnog viška likvidnosti i uvelo nove kompleksnosti, kao što su upravljanje i kalibracija različitih instrumenata.² Moguće je da su i drugi faktori doprinjeli sporom preljevanju uticaja na kamatne stope, kao što su konkurencija, regulativa, frikcije na finansijskom tržištu i postojanje kreditnih ugovora sa fiksnom kamatnom stopom. Štaviše, globalna međusobna povezanost i mobilnost kapitala rezultiraju time da su ekonomije podložne eksternim šokovima, ograničavajući efikasnost domaće monetarne politike u utjecanju na visinu kamatnih stopa. Kombinacija ovih faktora

¹ Pripremili Carolina López-Quiles i Adrian Musić, prezentirano i diskutirano sa sagovornicima tokom misije, i uključuje korisne komentare koje su dali Alina lancu i Mark Horton.

² Uključujući ali se ne ograničavajući na operacije na otvorenom tržištu, smjernice za budućnost i linije vremenski ograničenog finansiranja za banke.

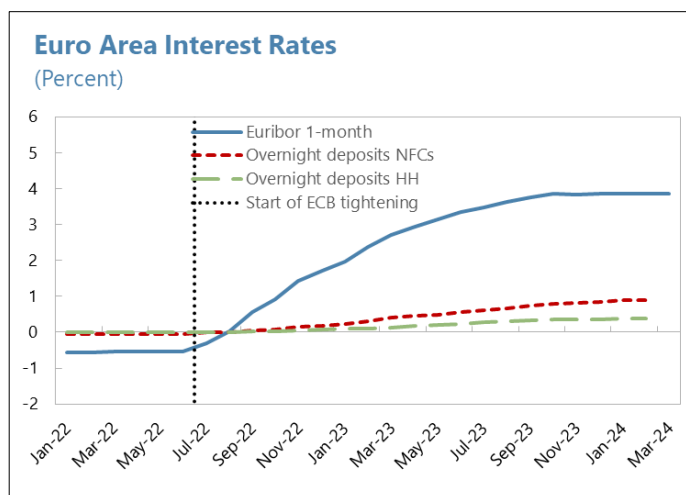
doprinosi uočenom sporom i neujednačenom utjecaju na kamatne stope u zemljama, što predstavlja izazov za centralne banke u njihovim naporima da prilagođavanjem monetarne politike upravljaju ekonomskim uvjetima (Beyer et al., 2024).

3. U eurozoni, kamatne stope na depozite su porasle samo neznatno uprkos tome što su kratkoročne stope kao što je Euribor značajno porasle nakon što je ECB pooštrila politiku referentnih stopa. U

julu/srpnju 2022. godine, ECB je počela postepeno povećavati svoje referentne kamatne stope. Depozitna kamatna stopa, koja je tada bila na nivou od -0,5 posto, sada iznosi 4 posto.

Jednomjesečni Euribor progresivno je porastao sa -0,30 posto u julu/srpnju 2022. na 3,85 posto u decembru/prosinu 2023. (mjesečni prosjek). U međuvremenu, kamatne stope za depozite su ostale niske, jer su kamatne stope na *a vista* depozite

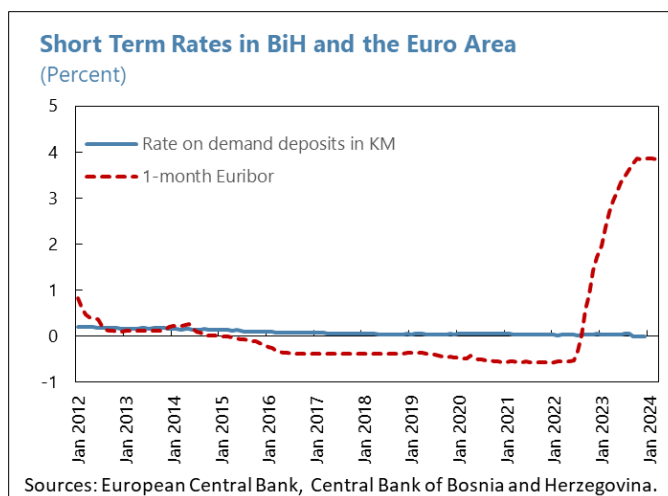
građana porasle sa oko nula na samo 0,36 posto u istom periodu. Jedan od razloga za to bi mogao biti veliki višak likvidnosti koji je još uvijek prisutan u sistemu, i koji je u aprilu/travnju 2024. iznosio 3,255 milijardi eura. (ECB Economic Bulletin Issue 3/2024).

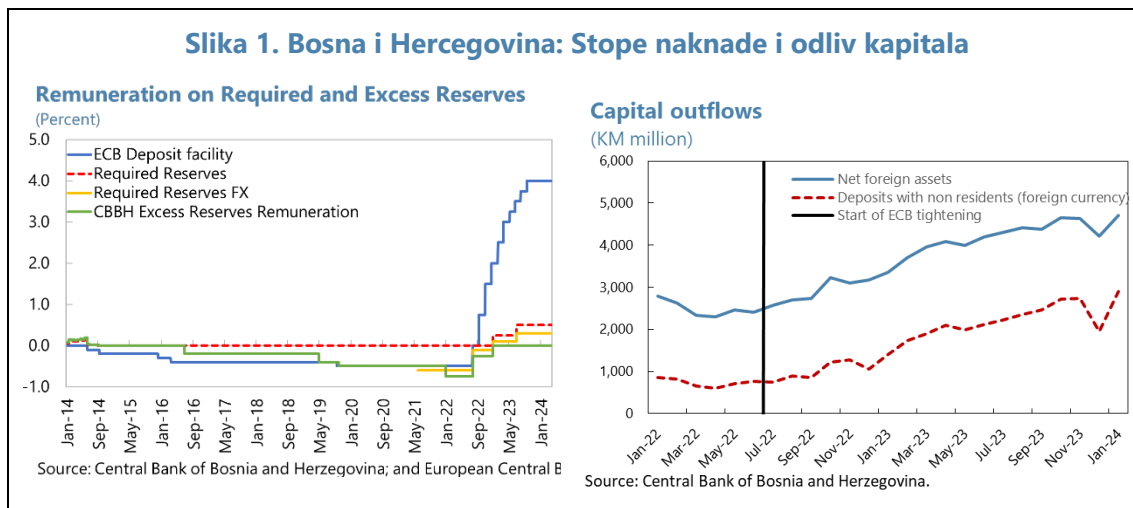
B. Razlike u kamatnim stopama i tokovi kapitala

4. Nakon nedavnog ciklusa pooštavanja monetarne politike ECB-a, jaz između kamatnih stopa u eurozoni i BiH se povećao, a bilo je i znakova odliva kapitala. BiH

funkcionira u okviru aranžmana valutnog odbora (CBA), vezujući svoju valutu, konvertibilnu marku (KM), za euro po fiksnom kursu. Ovaj aranžman nalaže da Centralna banka Bosne i Hercegovine (CBBiH) drži rezerve u eurima koje su barem jednake iznosu KM u opticaju. Kao rezultat toga, stope ECB-a imaju značajan utjecaj na finansijsku dinamiku u BiH putem, između ostalog, njihovog utjecaja na relativne cijene. Sve veći jaz između stopa ECB-a i naknade koju CBBiH nudi na obavezne rezerve banaka smanjuje atraktivnost držanja rezervi KM, što je dovelo do toga da banke traže veće prinose na drugim mjestima putem odliva kapitala. Strana aktiva banaka povećana je za blizu 1,7 milijardi KM, dok je višak rezervi u KM smanjen za blizu 800 miliona KM od početka monetarnog

pooštavanja sredinom 2022. godine. Devizni depoziti u nerezidentnim institucijama čine većinu promjena u stranoj aktivi banaka (Slika 1). Ova situacija naglašava izazove s kojima se BiH suočava u održavanju stabilnosti svog CBA usred promjenjivih globalnih ekonomskih uvjeta i divergentne dinamike kamatnih stopa.

5. Postoji značajna veza između razlike kamatnih stopa u odnosu na referentnu stopu ECB-a i tokova kapitala u BiH. Prema ekonomskoj teoriji, očekivalo bi se da pozitivna razlika između referentnih stopa CBBiH i ECB privuče priliv kapitala, dok bi nepovoljna razlika vjerovatno potakla odliv kapitala. Da bi kvantificirali ovaj efekat, osoblje MMF-a je izvršilo regresiju sa neto stranom aktivom banaka (NFA) kao zavisnom varijablom i rasponom kratkoročnih stopa između eurozone i BiH kao eksplanatornom varijablom. Kratkoročne stope su jednomjesečni Euribor i ponderisane stope na depozite bh. stanovništva i nefinansijskih preduzeća sa rokom dospijanja do 1 godine.³ Rezultati pokazuju da je ovaj odnos statistički značajan, pri čemu je povećanje raspona od jednog procentnog poena povezano sa prosječnim povećanjem neto strane aktive banaka za 630 miliona KM. Indeks volatilnosti eurozone (VIX), ukupne doznake u BiH i

Tabela 1. Bosna i Hercegovina: Utjecaj raspona kamatnih stopa na tokove kapitala

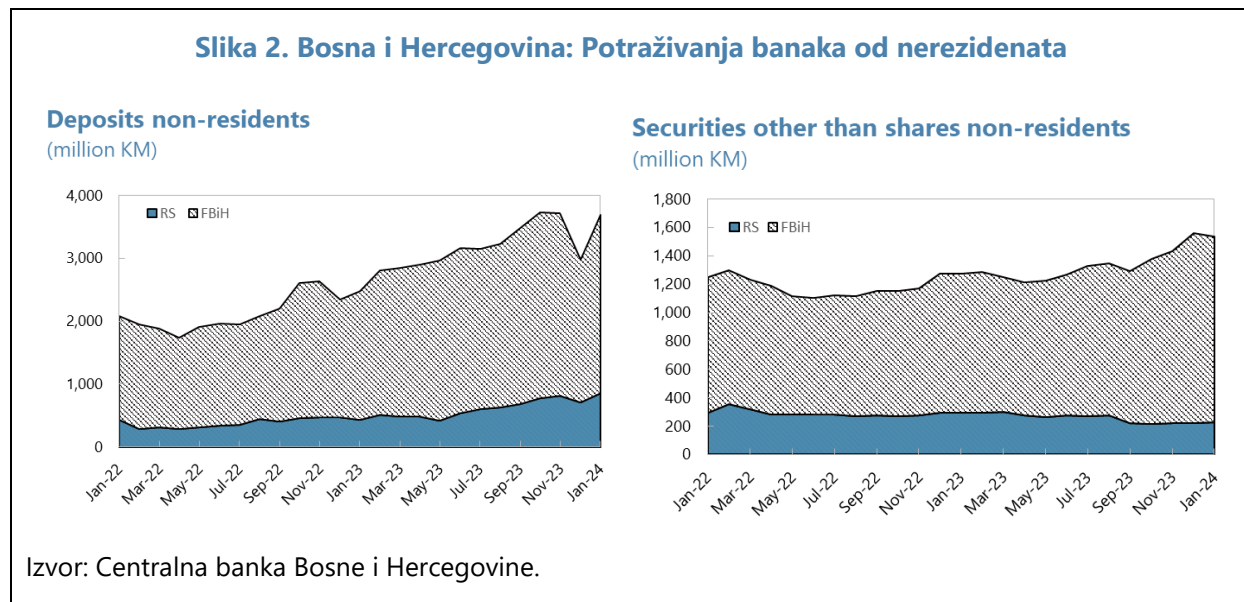
VARIABLES	(1) NFA
Spread	630.3*** (86.82)
Euro area VIX	39.46*** (10.97)
Remittances	4.626*** (0.735)
Inflation differential	3,711 (4,336)
Constant	-4,987*** (1,033)
Observations	140
R-squared	0.743

Standard errors in parentheses
 *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1
 Sample: January 2012 to September 2023

³ Ove stope su izabrane umjesto depozitne kamatne stope ECB-a i stope nadoknade CBBiH na obavezne rezerve banaka zbog toga što se stopa CBBiH rjeđe mijenja.

razlika inflacije u odnosu na eurozonu dodaju se kao kontrolne varijable.⁴

6. Do sada se najveći dio odliva kapitala odnosio na plasmane na tržištu novca u eurozoni, ali se u posljednje vrijeme povećalo ulaganje u vrijednosne papire. Najveći dio povećanja strane aktive banaka odnosi se na plasiranje depozita raspoloživih na poziv u bankama eurozone kako bi iskoristili veće stope naknade koje se tu nude. Međutim, podaci monetarnog pregleda pokazuju porast ukupnog iznosa nerezidentnih vrijednosnih papira osim dionica u stranoj valuti, posebno u FBiH.

7. Iako je odliv kapitala kontinuiran, on je bio postepen i nema znakova značajnog ubrzanja, djelimično zbog regulatornih mjera. Uprkos povećanju odliva kapitala, regulatorna ograničenja na plasmane depozita rezidenata u inostranstvu, kao i na izloženost stranim državnim obveznicama, ograničila su nivo odliva koji bi se u suprotnom mogao očekivati.⁵ Iako su ove mjere možda pomogle u sprečavanju odliva kapitala u punoj mjeri, važno je napomenuti da restriktivne mjere mogu ometati funkcioniranje tržišta i prikriti temeljnu dinamiku.

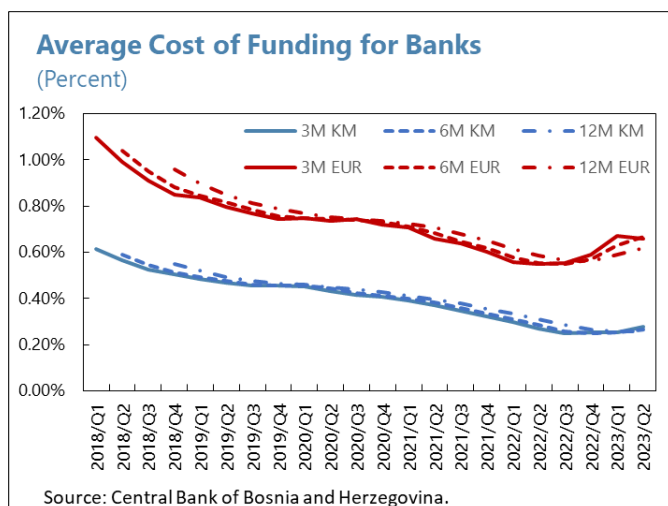
8. Do sada, odliv kapitala nije značajno utjecao na obim domaćeg kreditiranja. Anketa o kreditnoj aktivnosti banaka koju je provela CBBiH ukazuje na snažnu potražnju za kreditima tokom cijele godine, posebno od strane preduzeća. Uslovi kreditiranja su donekle pooštreni zbog veće cijene sredstava i percepcije rizika, a stopa odbijanja kreditnih zahtjeva stanovništva i preduzeća je

⁴ Koeficijenti kontrolnih varijabli su relativno mali u poređenju sa koeficijentom glavne varijable od interesa, što, zajedno sa visokim R^2 , sugerira da raspon objašnjava najveći dio varijabilnosti u neto stranoj aktivi.

⁵ Fizička lica moraju tražiti odobrenje od entitetskog Ministarstva finansija za otvaranje bankovnog računa u inostranstvu, uz ispunjenje zakonom preciziranih uvjeta. Dozvola je takođe potrebna za prenošenje gotovine u iznosu preko 10.000 eura preko granice. Agencije za bankarstvo su do kraja 2024. postavile gornju granicu izloženosti banaka prema stranim državnim obveznicama na nivo jednak iznosu regulatornog kapitala.

porasla u posljednja četiri kvartala. Uprkos tome, monetarni pregled pokazuje da su krediti privatnom sektoru u 2023. godini porasli za 7,4 posto u odnosu na prethodnu godinu. To sugerira da su banke do sada imale dovoljno viška likvidnosti da apsorbiraju domaću potražnju za kreditima, kao i da ulažu u inostranstvu po većim stopama prinosa.

9. Uprkos rasponu kamatnih stopa između eurozone i BiH, troškovi finansiranja u obje valute ostali su niski na domaćem tržištu BiH. Kako su stope u eurozoni znatno veće od domaćih stopa, banke bi mogle povećati kamatne stope za depozite u eurima kako bi prikupile sredstva i plasirale ih u inostranstvo uz veću naknadu. To bi moglo dovesti do euroizacije izvora finansiranja banaka. Međutim, naknada za depozite u eurima na domaćem tržištu ostala je niska, vjerovatno zbog visokih transakcionih troškova za razmjenu valuta u BiH, kao i zbog ograničenog maloprodajnog deviznog tržišta. CBBiH objavljuje referentne stope, koje prikazuju prosječne troškove finansiranja banaka putem depozita. Troškovi finansiranja ostali su niski i u KM i u eurima (0,28 odnosno 0,66 procenata za tromjesečni period u drugom kvartalu 2023.). Rezultat toga je da je sastav depozita u ove dvije valute ostao je stabilan.

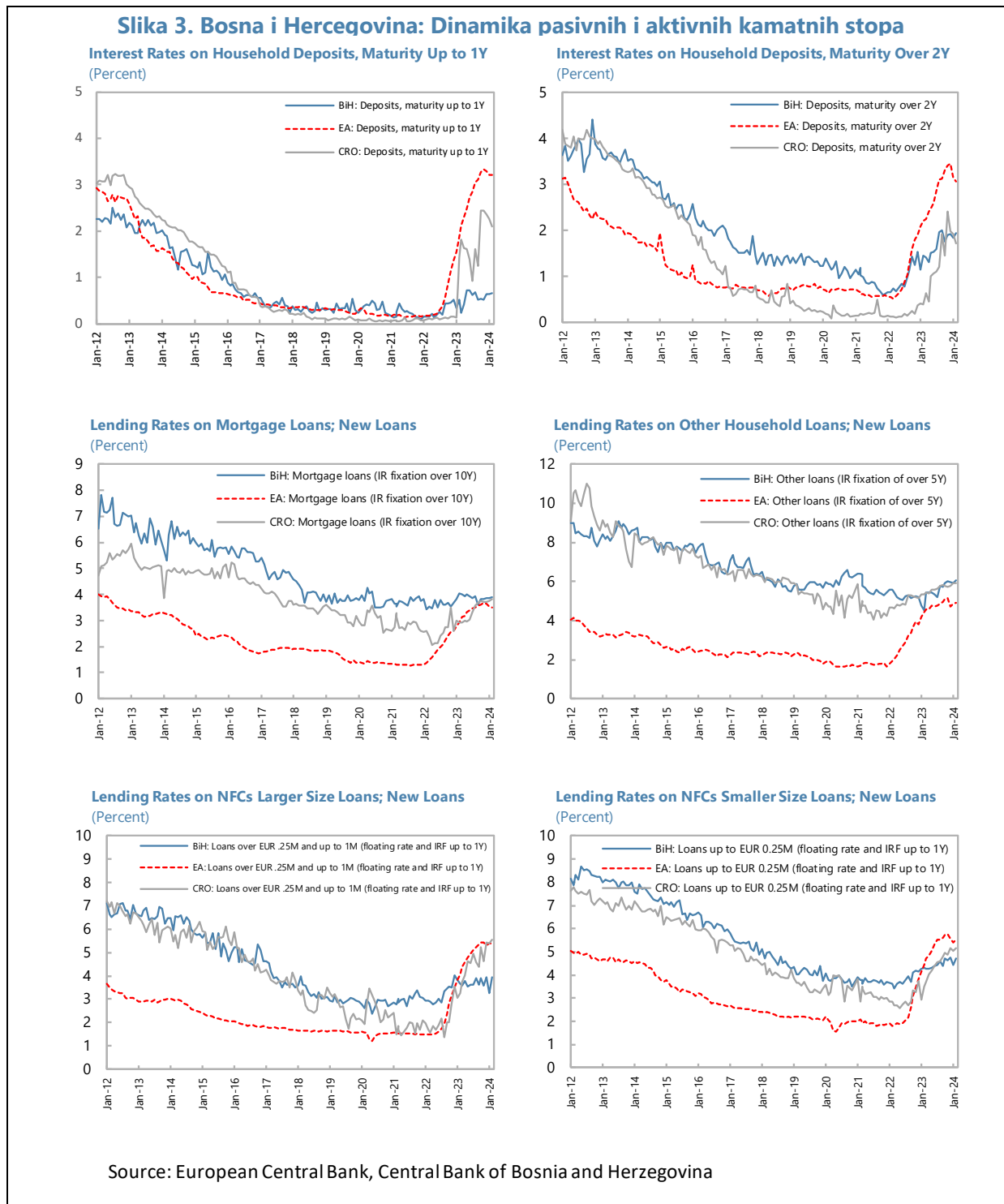

C. Domaće kamatne stope i raspodjela kapitala

10. Rast kamatnih stopa u BiH i dalje zaostaje za mnogo bržim rastom u eurozoni, kao i u susjednim zemljama (Slika 3). Aktivne stope se ne mijenjaju i blizu su historijskog minimuma, posebno za hipotekarne kredite. Uprkos neznatnom povećanju, troškovi zaduživanja za preduzeća su sada niži u BiH nego u eurozoni. Povećane su stope na depozite, prvenstveno one sa dužim rokovima dospijeca, bez umanjena dobiti banaka u 2023. godini, koja će vjerovatno biti rekordno visoka. Odgođena prilagodba može biti dijelom i zbog većeg oslanjanja na domaće finansiranje i dominacije kredita sa fiksnom kamatnom stopom (posebno stanovništvu).

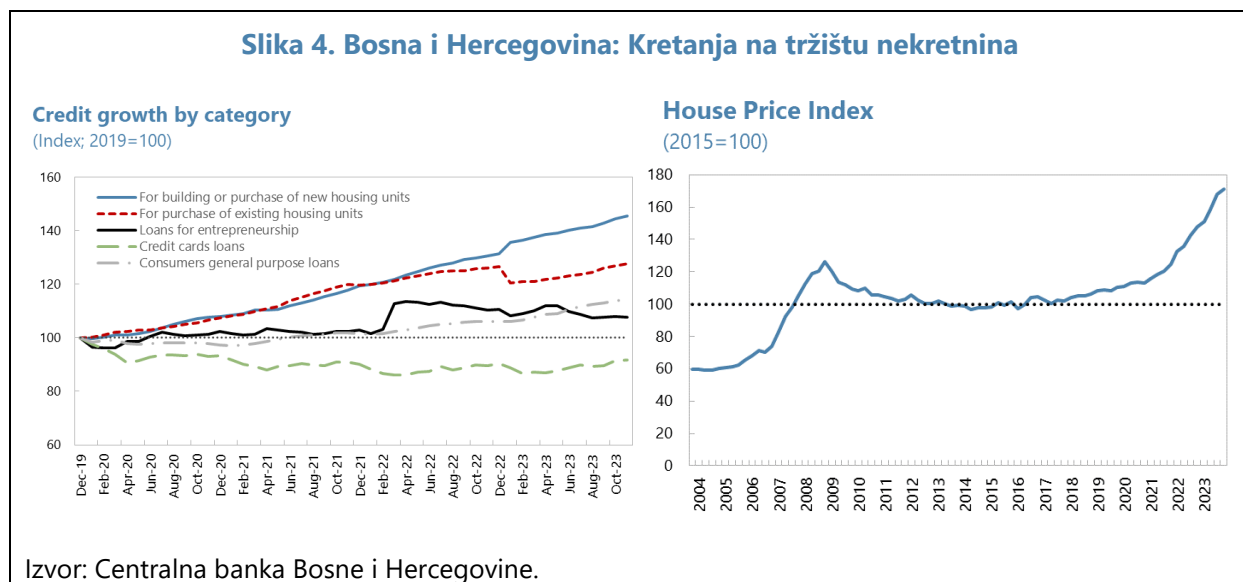
11. Nadalje, vlasti su poduzele mjere da obuzdaju moguće povećanje kamatnih stopa. U oktobru/listopadu 2022. godine, agencije za bankarstvo u BiH objavile su odluku koja je efektivno ograničila povećanje kamatnih stopa na kredite. Ova mjera — koja je prvobitno važila do kraja 2023. godine, a kasnije je produžena do juna/lipnja 2024. — navodi da bi banke za povećanje od preko 200 baznih poena za bilo koji zajam, morale povećati iznos rezervisanja za takav zajam. Ovo destimulira povećanje kamatnih stopa na kredite jer izdvajanje dodatnih rezervisanja znači nižu profitabilnost i stope adekvatnosti kapitala, kao i neaktivna sredstva. Time je povećanje aktivnih kamatnih stopa ograničeno. Ni same banke navodno nisu bile voljne povećati kamatne stope, uglavnom zbog straha od kvaliteta aktive, a nepotvrđeni dokazi, uključujući razgovore osoblja MMF-

a s bankama, sugeriraju da mjere nisu striktno obavezujuće jer banke ne bi povećale stope čak ni u odsustvu ograničenja. Međutim, s obzirom na nizak nivo nekvalitetnih kredita od 3,8 posto na kraju 2023. godine, takvi strahovi od pogoršanja kvaliteta aktive nakon povećanja kamatnih stopa djeluju kao drugorazredno pitanje. Još jedan faktor koji drži kamatne stope niskim je jaka konkurencija među brojnim bankama u zemlji.

12. Domaća finansijska tržišta su nerazvijena, zbog čega potrošači nemaju puno alternativa za ulaganja, osim depozita i nekretnina. Kamatne stope na depozite su niske, a glavna alternativa za ulaganje za mnoga domaćinstva su nekretnine. U kombinaciji s niskim kamatnim stopama za kredite, to bi moglo povećati zabrinutost u pogledu finansijske stabilnosti ako bi cijene stanova krenule ubrzano rasti ili ako bi se domaćinstva pretjerano zaduživala što bi dovelo do prezaduženosti.⁶ Podaci za adekvatno praćenje cijena nekretnina su oskudni. S druge strane, ako nekretnine ne mogu apsorbirati višak štednje, višak likvidnosti može ostati u sistemu i dodatno pogoršati pritisak u pravcu smanjenja kamatnih stopa.

13. Krediti stanovništvu za kupovinu stana glavni su faktor povećanja kreditnog rasta po kategorijama od 2019. Iako većinu kredita stanovništvu čine nenamjenski krediti, došlo je do značajnog porasta hipotekarnih kredita. Osim toga, moguće je da su podaci o kreditima za kupovinu stana u podacima prikazani nižim nego što su u stvarnosti jer se određeni dio nenamjenskih kredita koristi za kupovinu novih ili postojećih stambenih jedinica, što implicira da određeni dio kredita za nekretnine nije osiguran imovinom. Agencije za bankarstvo donijele su propis kojim se iznos ovakvih kredita ograničava na 50.000 KM po osobi, te na maksimalni rok dospjeća od 10 godina kako bi se ograničila izloženost banaka ovom obliku nekolateraliziranih aranžmana.⁷

14. Cijene stambenih jedinica su značajno porasle od 2019. godine, nakon dugog perioda prigušene aktivnosti. Cijene stanova i kuća ostale su stabilne nakon globalne finansijske krize i počele su rasti prije pandemije, a rast cijena je značajno ubrzan od 2021. Niske kamatne stope i

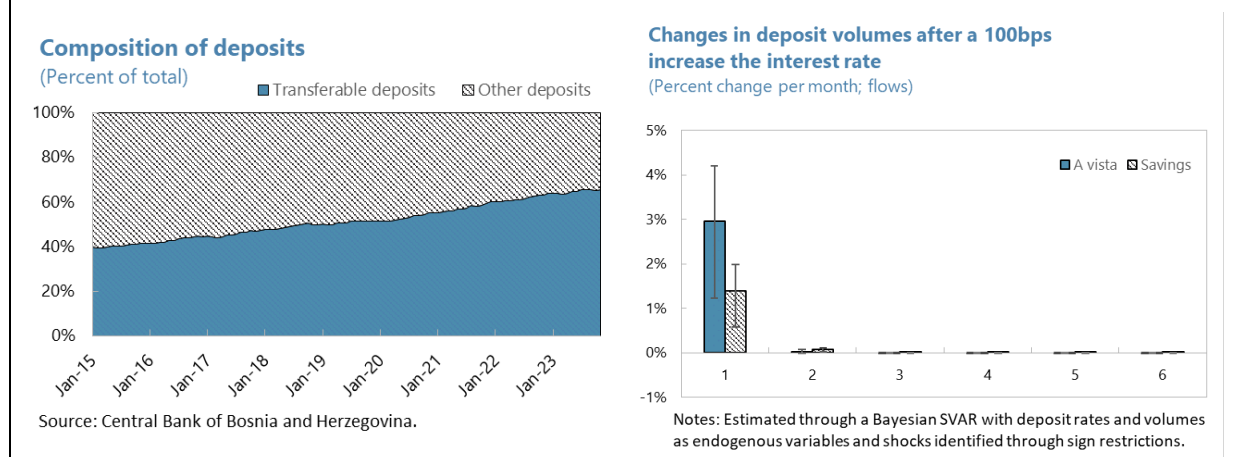
⁶ Vidi izvještaj MMF-a: [IMF Country Report No. 23/324](#) – Annex IV. The Implications of the Global Financial Tightening for Bosnia and Herzegovina.

⁷ Vidi odluku ([decision](#)) Agencije za bankarstvo Republike Srpske i odluku ([decision](#)) Agencije za bankarstvo Federacije BiH.

ograničene mogućnosti ulaganja dovele su do povećane potražnje za nekretninama, vršeći pritisak u pravcu povećanja cijena nekretnina.

15. Kao alternativni oblik ulaganja, RS razmatra izdavanje obveznica za fizička lica za učešće na tržištu državnog duga. Finansijska pismenost je niska, a finansijska tržišta su ograničena, tako da bi ova opcija mogla ponuditi alternativni oblik ulaganja stanovništvu, osim depozita i nekretnina. U srednjoročnom periodu se očekuje da će obim biti relativno mali, ali bi prisustvo ovih obveznica na tržištu moglo potaći banke da odgovore tako što će povećati kamatne stope na depozite. Ova najava je možda već imala efekta jer su neke banke navodno ponudile promotivne kamatne stope na depozite nakon što je objavljena vijest.

16. Procjene pokazuju da je relativna elastičnost depozita po viđenju i štednih depozita, zajedno sa posljednjom kompresijom njihovih kamatnih stopa, dovela do prelaska sa oročenih na depozite po viđenju, što ima implikacije za finansiranje banaka. Elastičnost se procjenjuje korištenjem Bayesovog SVAR modela s kamatnim stopama i volumenima kao endogenim varijablama i ograničenjima predznaka. Procjene pokazuju da se štedni depoziti generalno teže mijenjaju od depozita po viđenju. Za povećanje naknade od 100 baznih poena, obim štednih depozita raste za 1,4 posto u mjesecu nakon povećanja kamatne stope, bez značajnijih povećanja u narednim mjesecima. Nasuprot tome, obim depozita po viđenju se povećava za 2,9 posto kod iste promjene naknade (Slika 5). Ovo je prirodno jer, kod istog povećanja naknade, stanovništvo će radije držati svoje depozite u likvidnijem obliku kod kojeg nema penala za prijevremeno povlačenje. I doista, stanovništvo i nefinansijska preduzeća u BiH većinu svojih sredstava drže na tekućim računima i slabo koriste štedne račune. Iako je ovo dugoročni fenomen, moguće je da se pogoršao nakon što je ECB počela prethodni ciklus popuštanja monetarne politike, zbog kompresije kamatnog diferencijala između oročenih i depozita po viđenju. Ovaj trend se donekle preokrenuo posljednjih mjeseci, ali razlika u kamatnim stopama ostaje niska. To utječe na finansiranje banaka tako što ga čini kratkoročnijim i može imati implikacije za finansijsku stabilnost pošto je kratkoročno finansiranje generalno manje stabilno od dugoročnog finansiranja, i ima utjecaj na transformaciju ročnosti. Da bi privukle stabilne oblike finansiranja, banke bi morale komparativno više povećati naknade na štedne uloge.

Slika 5. Bosna i Hercegovina: Sastav depozita i elastičnost cijena

D. Zaključci i preporuke u pogledu politika

17. Kamatne stope su na globalnom nivou porasle kao odgovor na inflaciju; međutim, prenošenje referentnih stopa na aktivne i pasivne kamatne stope je sporo i heterogeno u različitim državama. Kao odgovor na porast inflacije uzrokovan pandemijom i periodima poremećaja u lancu snabdijevanja, mnoge centralne banke širom svijeta povećale su svoje kamatne stope. Međutim, kao posljedica nekonvencionalne monetarne politike i dalje postoji značajan višak likvidnosti, što usporava prenošenje ovog efekta. Zapravo se mnoge zemlje sada suočavaju sa sporim prenosom referentnih kamatnih stopa na aktivne i pasivne kamatne stope.

18. Kako je aranžman valutnog odbora vezan za euro, ekonomija BiH je podložna promjenama u monetarnoj politici eurozone. Proširenje raspona između domaćih kamatnih stopa i kamatnih stopa eurozone mijenja relativne cijene, sa potencijalnim utjecajem na tokove kapitala. To je posebno izraženo u BiH jer je domaća valuta vezana za euro, tako da se kurs ne može prilagoditi kako bi se zatvorio ovaj jaz.

19. Jaz u kamatnim stopama između BiH i eurozone doveo je do odliva kapitala. Procjenjuje se da od jula/srpnja 2022. godine, kada je ECB počela da povećava kamatne stope, ukupan odliv kapitala iznosi oko 1,7 milijardi KM. Jaz između naknade koju CBBiH obračunava na obavezne rezerve banaka i depozitne kamatne stope ECB-a porastao je na 350 baznih poena, što je dovelo do toga da mnoge bh. banke plasiraju sredstva u eurozonu, uglavnom u prekonoćne depozite, u potrazi za većim prinosima.

20. Na domaćem planu, prenos na kamatne stope je bio spor sa mogućim efektima na raspodjelu kapitala. Niska naknada za depozite, zajedno sa nerazvijenim finansijskim tržištem, ostavlja stanovništvu i preduzećima malo investicionih alternativa osim nekretnina. To bi moglo uzrokovati pregrijavanje tržišta nekretnina, što je teško procijeniti zbog ograničene dostupnosti podataka. Pored toga, finansiranje banaka u BiH je u prošlosti više bilo sastavljeno od kratkoročnih depozita, sa malo štednih uloga, što finansiranje banaka čini manje stabilnim. Ovo pitanje bi moglo biti pogoršano trenutnom kompresijom raspona između kamata na štedne i na depozite po viđenju, što potiče stanovništvo i preduzeća da svoja sredstva drže u depozitima po viđenju.

21. Vlasti bi trebale suziti jaz između naknade koju CBBiH obračunava na obavezne rezerve i depozitne kamatne stope ECB-a, kako bi se izbjegao dalji odliv kapitala. S obzirom na značajnu vezu između raspona kamatnih stopa sa eurozonom i tokova kapitala u BiH, smanjenje ovog jaza moglo bi spriječiti dalji odliv kapitala.

22. Na domaćem planu, vlasti trebaju dozvoliti da se kamatne stope prilagode globalnim uvjetima. Kamatne stope bi trebale biti slobodne da se prilagođavaju tržišnoj dinamici kako bi se izbjegle distorzije, pogrešno vrednovanje rizika i pogrešna raspodjela kapitala.

23. Vlasti trebaju pratiti kretanja na tržištu nekretnina. Kao jedina investiciona alternativa na domaćem tržištu, tržište nekretnina bi moglo biti izloženo riziku od pregrijavanja ako se stanovništvo i preduzeća zadužuju po veoma niskim stopama da bi ulagali na ovom tržištu. Vlasti bi trebale izračunati, pratiti i učiniti dostupnim ključne pokazatelje kao što su indeksi cijena stambenih nekretnina, rast hipotekarnih kredita i mjerila zaduženosti.

Bibliografija

Beyer et al. (2024). Monetary policy pass-through to interest rates: stylized facts from 30 European countries. [IMF Working Paper WP/24/9](#).

[ECB Economic Bulletin Issue 3/2024](#)

[IMF Country Report No. 23/324](#) – Annex IV. The Implications of the Global Financial Tightening for Bosna i Hercegovina.

Centralna banka Bosne i Hercegovine. [Bank Lending Survey](#).

KRETANJA NA TRŽIŠTU RADA¹

Ovaj rad daje pregled novijih kretanja u području zaposlenosti i plata u Bosni i Hercegovini (BiH), uz poređenje sa drugim zemljama Zapadnog Balkana. U njemu se razmatra politika minimalne plate i analizira utjecaj potencijalnih reformi minimalne plate na tržište rada, uključujući prosječne plate i zaposlenost, konkurentnost i budžete. Preporučuje se jačanje i usklađivanje zakonodavstva i politika o minimalnoj plati u dva entiteta kako bi se izbjegao negativan utjecaj na nivo zaposlenosti i narušavanje konkurentnosti, te se savjetuje odvajanje prilagođavanja socijalnih davanja od povećanja plata i njihovo povezivanje sa relevantnim makroekonomskim pokazateljima.

A. Trendovi i pokazatelji na tržištu rada

1. Nivo zaposlenosti u BiH je početkom 2022. godine premašio nivo prije pandemije (Slika 1). Nakon pada od oko 4 posto između marta/ožujka i avgusta/kolovoza 2020. godine, zaposlenost se oporavila i u januaru/siječnju 2022. premašila predpandemijski nivo. Do kraja 2023. godine porasla je za 2,7 posto u odnosu na nivo s kraja 2019. godine. Samo je zaposlenost u privatnom sektoru opala tokom pandemije,² dok je nivo zaposlenosti u javnom sektoru nastavio rasti uglavnom u skladu s trendom.

2. Gubitak radnih mjesta i oporavak bili su neujednačeni u cijelom privatnom sektoru. Poslovi u sektorima nauke i tehnologije, uključujući informacije i komunikacije, profesionalne, naučne i tehničke djelatnosti, nisu bili osjetno pogođeni, već su kontinuirano rasli i do kraja 2023. godine porasli za 10 do 30 posto u odnosu na nivo iz 2019. (Slika 1). Nasuprot tome, poslovi u tradicionalnim sektorima kao što su poljoprivreda, rudarstvo, ugostiteljstvo i nekretnine pretrpili su značajan udar: do decembra/prosinca 2023. godine, zaposlenost u sektoru nekretnina i rudarstvu smanjena je za oko 13 posto u odnosu na kraj 2019. godine, dok se zaposlenost u poljoprivredi i ugostiteljstvu usporeno oporavlja uprkos značajnom obimu turizma u 2023. Zaposlenost u sektoru nekretnina je također opala uprkos porastu cijena stanova, dok je pad zaposlenosti u rudarstvu odraz slabljenja aktivnosti i finansijskih operacija (gubici i neizmirene obaveze). Međutim, iako nema detaljnih podataka o nedostatku radne snage na tržištu rada po sektorima, lokalni portali za zapošljavanje prijavljuju sve više oglasa za radna mjesta u IT, građevinskom i ugostiteljskom sektoru.³

¹ Pripremili Nabil Ben Ltaifa i Bobana Čegar, uz podršku u istraživanju koju je pružila Estefania Cohn Bech, i uz korisne diskusije tokom misije i komentare Aline Lancu i Marka Hortona. Ključni nalazi i preporuke iz ovog rada prezentirane su vlastima i predstavnicima međunarodnih finansijskih institucija u Banja Luci i Sarajevu tokom misije prema članu IV u 2024. godini (od 6. do 19. marta/ožujka 2024).

² Vlada Republike Srpske (RS) je u to vrijeme pokrivala svim poslodavcima čije je poslovanje bilo zabranjeno za vrijeme izolacije, troškove bruto plata za njihove radnike u visini minimalne plate, dok je Vlada Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH) pokrivala samo socijalne doprinose i poreze obračunate na minimalnu platu.

³ Uključujući "MojPosao.ba" ([MojPosao.ba](https://www.mojposao.ba) | [Vodeći portal za zapošljavanje](https://www.mojposao.ba)) i "BoljiPosao" ([BoljiPosao.com](https://www.boljiposao.com) - [Portal za zaposlenje, kandidate, karijerno usmjerene pojedince, karijeru i kadrovanje. Svježa radna mjesta.](https://www.boljiposao.com)).

3. Zaposlenost u javnom sektoru dodatno je porasla, uglavnom u obrazovanju i zdravstvu. Dok je zaposlenost u javnoj upravi, odbrani i službama sigurnosti porasla samo neznatno (za 1,6 posto), zaposlenost u sektoru obrazovanja i zdravstva porasla je za 4, odnosno za 10 posto. Međutim, ako se pogleda udio u ukupnoj zaposlenosti, javni sektor i dalje zapošljava oko 25 posto naspram 75 posto u privatnom sektoru (9 posto u javnoj upravi, odbrani i službama sigurnosti i 16 posto u obrazovanju i zdravstvu). Ovaj udio bi se povećao na preko 35 posto, ako bi se zaposlenost u javnim preduzećima računala kao dio javnog sektora (Čegar, 2020.).

4. Žene su i dalje značajno manje zastupljene u odnosu na muškarce na tržištu rada (Slika 1). Ovaj jaz je ostao uglavnom nepromijenjen tokom nedavnih šokova i tokom oporavka. Učešće žena je iznosilo 37,0 posto a zaposlenost 31,0 posto u četvrtom kvartalu 2023. godine, što je daleko ispod 60,7 posto odnosno 54,4 posto, za muškarce. Nadalje, stopa nezaposlenosti žena je također mnogo veća, 16,2 posto u poređenju sa 10,4 posto za muškarce.

5. Stopa nezaposlenosti u BiH i dalje je među najvišim u Evropi i iznad prosjeka Zapadnog Balkana (Slika 1). Stopa nezaposlenosti pala je na 12,7 posto u četvrtom kvartalu 2023. godine sa 15,4 posto u 2022. i 19,1 posto u prvom kvartalu 2021.⁴ Ipak, ostala je među najvišim u Evropi. U odnosu na Zapadni Balkan, viša stopa nezaposlenosti može se objasniti višom stopom nezaposlenosti žena (19,8 posto u 2022.) u poređenju sa prosjekom od 12,5 posto za Zapadni Balkan, dok je stopa nezaposlenosti muškaraca uglavnom u skladu sa prosjekom u regionu. Nezaposlenost mladih (35 posto u 2022.) također je mnogo veća od prosjeka za Zapadni Balkan (malo iznad Sjeverne Makedonije i oko 15 procentnih poena više od Albanije i Kosova).⁵

6. Visoka stopa nezaposlenosti je naizgled u suprotnosti sa nedostatkom radne snage na tržištu rada. Međutim, snažnije povećanje zaposlenosti kvalificirane radne snage u sektorima nauke i tehnologije u posljednjih nekoliko godina i slabiji rast zaposlenosti za manje kvalificirane radnike ukazuju na kvalifikacijsku neusklađenost. Nadalje, dio nezaposlenih radi u svojoj (neformalnoj) ekonomiji i vode se kao nezaposleni samo zbog mogućih beneficija koje mogu ostvariti (npr. zdravstveno osiguranje preko zavoda za zapošljavanje u FBiH, naknade za nezaposlene, socijalna davanja vezana za radni status). Naknade za nezaposlene razlikuju se u dva entiteta: u RS se kreću od 45 do 50 posto prethodne tromjesečne prosječne plate radnika i traju između 1 i 18 mjeseci, dok se u FBiH utvrđuju na 40 posto prosječne plate i traju od 3 do 24 mjeseca.

B. Kretanje plata

7. I FBiH i RS su se uveliko oslanjale na povećanje plata u posljednje dvije godine kako bi ublažile utjecaj inflacije (Slika 2). Prosječne nominalne plate bile su 24,5 posto veće u decembru/prosinu 2023. u odnosu na kraj 2021. godine. Realne prosječne plate su porasle za oko 6

⁴ Metodologija za izračunavanje stope nezaposlenosti u BiH se promijenila od 2021. godine, tako da stope nezaposlenosti nakon 2021. godine nisu uporedive sa 2020. i prethodnim godinama.

⁵ Slika 1, grafički prikazi 5 i 6 o rodnoj strukturi nezaposlenosti i o nezaposlenosti mladih prikazuju podatke za 2022. godinu, jer podaci za 2023. još nisu dostupni za mnoge zemlje u regionu. Serija o nezaposlenosti mladih nije dostupna za Crnu Goru.

postu u istom periodu, padajući do kraja 2022. i prelazeći u pozitivnu zonu početkom 2023. godine. Prosječne neto plate brže su rasle u RS nego u FBiH, čime je izmjenjen predpandemijski trend kada su prosječne neto plate u FBiH rasle brže.

8. Plate u privatnom sektoru porasle su više nego u javnom sektoru, ali su u prosjeku ostale niže (Slika 2). Plate u javnom sektoru su u decembru/prosincu 2023. bile veće za 18-25 posto u odnosu na kraj 2021. godine. Plate u privatnom sektoru bile su veće za 20-40 posto, osim u djelatnostima električne energije i plina i u finansijskim djelatnostima, gdje su plate povećane za 14, odnosno 5 posto. U decembru/prosincu 2023. godine, omjer plata u privatnom sektoru u odnosu na ukupne prosječne neto plate iznosio je oko 89 posto, u poređenju sa 130 posto za javnu upravu i odbranu i 112 posto za zdravstvo i obrazovanje.

9. Ukupni izdaci za plate u javnom sektoru u BiH i dalje su među najvišim u regionu (Slika 2). Situacija je takva bez obzira na činjenicu da su realne plate u javnom sektoru u BiH porasle manje u posljednjih nekoliko godina nego u svim drugim zemljama Zapadnog Balkana osim Kosova, dok je rast plata u privatnom sektoru bio uporediv sa prosjekom za Zapadni Balkan.

10. Minimalne plate su značajno povećane u oba entiteta, dostižući blizu 70 posto prosječne plate u RS (Slika 3). Kumulativno povećanje minimalne plate je iznosilo 52 posto u FBiH odnosno 100 posto u RS između decembra/prosinca 2019. i januara/siječnja 2024. FBiH i dalje ima najnižu minimalnu platu (u eurima) na Zapadnom Balkanu, dok je minimalna plata u RS premašila Albaniju i Sjevernu Makedoniju ali je i dalje ispod minimalne plate u Crnoj Gori i Srbiji (Slika 3). Međutim, ako se mjeri kao udio u prosječnoj neto plati, minimalna plata u RS je na nivou od 69 posto (46 posto u FBiH), i kao takva je najveća u regionu i za oko 10 procentnih poena je viša od prosjeka Zapadnog Balkana (61 posto).

11. Plate su porasle više od produktivnosti tržišta rada (Slika 3). Od četvrtog kvartala 2019. do četvrtog kvartala 2023. godine, prosječne realne neto plate su porasle za 13 posto, dok je rast produktivnosti, povremeno neujednačen, bio niži, na nivou oko 7,8 posto.

C. Pravni okvir i predložene reforme

Postojeći pravni okvir za minimalnu platu

12. Minimalna plata ima pravni osnov u zakonima o radu.⁶ U oba entiteta, ovi zakoni propisuju da radnik sa punim radnim vremenom ne može primati platu nižu od propisane najniže plate. Entitetske vlade određuju iznos minimalne plate na godišnjem nivou nakon konsultacija sa Ekonomsko-socijalnim vijećem tog entiteta (ESV). Ukoliko nema usaglašenog stava Ekonomsko-socijalnog vijeća, Vlada samostalno donosi odluku, koja bi se trebala donijeti u posljednjem kvartalu tekuće godine za narednu godinu.

⁶ Zakon o radu FBiH (Službene novine, broj 26/16, 89/18, ..., 44/22), Zakon o radu RS (Službeni glasnik, broj 1/16, 66/18, ..., 112/23).

13. Ekonomsko-socijalno vijeće se sastoji od predstavnika vlade, sindikata i udruženja poslodavaca. To je najviše tripartitno tijelo u oba entiteta za unapređenje socijalnog dijaloga o pitanjima važnim za radnike i poslodavce, koje se sastoji od 18 članova u FBiH i 9 članova u RS (6 odnosno 3 člana iz svake od tri partnerske grupe). Ministarstvo rada učestvuje u pripremi podataka koje Ekonomsko-socijalno vijeće koristi za analizu, a koji obično uključuju relevantne makroekonomske pokazatelje kao što su kretanja BDP-a, plata, cijena, zaposlenosti i troškova života. Međutim, dogovor unutar vijeća se gotovo nikada ne postigne zbog suprotstavljenih stavova predstavnika.

14. Naknade zaposlenim su uobičajene, ali se ne smatraju dijelom (minimalne) plate. Naknade uključuju topli obrok, prevoz, regres, premije za rad noću i praznicima i povećanje plata po osnovu minulog rada. Pravo na ove naknade proizilazi ili iz zakona o radu ili iz općeg kolektivnog ugovora, granskih ugovora ili individualnih ugovora o radu. Podzakonskim aktima je preciznije definirano ko ima pravo na beneficije, u kom iznosu i pod kojim uvjetima, a ta prava ne mogu biti niža od onih definiranih zakonom o radu. Ove naknade se dodaju na platu zaposlenog i stoga nisu uključene u propisanu minimalnu platu (Okvir 1). Izuzetak su zaposleni u javnom sektoru RS, gdje su topli obrok i regres za godišnji odmor uključeni u platu.⁷

15. U FBiH postoji metodologija za određivanje najniže plate, ali ne i u RS. Prema Uredbi FBiH, koja je na snazi od 2022. godine:

- povećanje za datu godinu ne može biti niže od zbira 50% porasta potrošačkih cijena i 50% porasta BDP-a (nije precizirano da li je u pitanju realni ili nominalni) za period januar/siječanj – septembar/rujan prethodne godine.
- povećanje minimalne plate može biti veće od iznosa zasnovanog na formuli, ali ne može biti niže od posljednje propisane minimalne plate.
- minimalna plata bi trebala biti veća ili jednaka 55 posto prosječne plate (nije jasno da li se to odnosi na minimalnu platu u vrijeme usvajanja uredbe ili u bilo koje vrijeme).⁸

⁷ Ovo se odnosi na zaposlene u onim oblastima u kojima je Vlada posebnim zakonima uredila pitanje plata (zaposleni u organima uprave, javnim službama, obrazovanju i kulturi, pravosuđu, javnom zdravstvu i MUP-u). Te plate uključuju topli obrok i regres, a zajedno sa ovim beneficijama ne smiju biti ispod nivoa minimalne plate koji definira Vlada.

⁸ Prilikom izrade uredbe, namjera je bila da se propiše da iznos za 2022. godinu ne može biti manji od 55 posto prosječne plate i da se usklađuje prema definiranoj formuli na osnovu inflacije i BDP-a, ali se odredbe mogu tumačiti i tako da najniža plata u svakom trenutku treba biti jednaka ili veća od 55 posto prosječne plate.

Okvir 1. Bosna i Hercegovina: Naknade zaposlenima

Prema zakonu o radu ili kolektivnim i granskim ugovorima, zaposleni imaju pravo na

naknadu po osnovu radnog odnosa. U oba entiteta, poslodavac je u obavezi da zaposleniku poveća primanja po osnovu otežanih uslova rada, prekovremenog rada, noćnog rada, rada tokom sedmičnog odmora ili rada za vrijeme praznika. Ovo povećanje se kreće od 15 posto (u slučaju rada tokom sedmičnog odmora) do 50 posto (u slučaju rada za vrijeme praznika) neto satnice za svaki sat rada. Za svaku godinu rada radnik ima pravo na povećanje plate od najmanje 0,3 posto (u RS) ili 0,4 posto (u FBiH). Granski kolektivni ugovori mogu definirati ove naknade u većem iznosu. Ove naknade se oporezuju u oba entiteta.

Table 1. An overview of allowances arising from employment

		Meal	Vacation	Transportation
Who is obliged to pay	FBiH	Employers who do not have organized meals at the workplace (in kind)	Not mandatory by the law; defined by the branch agreements	Not mandatory by the law; defined by the branch agreements
	RS			Employers who do not have organized transportation to and from working places
Prescribed (minimum) amount ¹⁾	FBiH	From 0.5 to 1 percent of average net salary	Defined by individual branch collective agreements (usually up to non-taxable amount)	Defined by individual branch collective agreements (usually up to non-taxable amount)
	RS	In kind: 0.75 percent of average net salary; in cash: 0.85 percent of average gross salary	Defined by individual branch collective agreements (in most cases it is amount of minimum salary)	Ticket price in public transportation
Tax treatment	FBiH	Non-taxable up to 1 percent of average net salary	Non-taxable up to 50 percent of average net salary	Up to the price of the ticket in public transport, and in the case of using your own car from 15% of the price of 1 liter of gasoline per kilometer traveled, and at most up to the price of one and a half monthly tickets in public traffic
	RS	Taxable unless it is organized in kind up to 0.75 percent of net salary	Taxable	Up to the ticket price in public transportation
Monthly amount (2023)	FBiH	KM 245	KM 46	Around KM 66 in average
	RS	KM 197 + PIT + SSC	No data	No data
Annual net amount paid out	FBiH	KM 810.3 mn	KM 97.6 mn	KM 121.6 mn
	RS	No data	No data	No data

¹⁾ These allowances can be defined in larger amounts by individual branch agreements or individual labor contracts

Radnici mogu dobiti i naknadu za topli obrok, regres za godišnji odmor i naknadu za prevoz

(Tabela 1). U FBiH, obaveza plaćanja ovih naknada proizilazi iz kolektivnog ugovora o radu i granskih ugovora, dok je u RS plaćanje toplog obroka i troškova prevoza obaveza prema Zakonu o radu; isplata regresa je definirana granskim ugovorima. Važno je istaći da ove naknade imaju različit porezni tretman u BiH. U FBiH one u određenoj mjeri preuzimaju ulogu plate, a porezni izdaci po osnovu ove tri naknade iznose oko 926 miliona KM (2,9 posto BDP-a BiH).¹ Oko 70 posto radnika u FBiH prima naknadu za topli obrok, oko 40 posto naknadu za prevoz i oko 45 posto regres za godišnji odmor. Ove tri naknade iznose oko 28 posto prosječne plate ili 58 posto minimalne plate u FBiH (40 posto minimalne plate u RS).

Poslodavci mogu isplaćivati i druge naknade. Najčešće su to otpremnine po prestanku radnog odnosa, dnevnice za vrijeme službenog putovanja, naknada za korištenje vlastitog vozila u službene svrhe, jubilarne nagrade, jednokratna novčana pomoć za praznike i pomoć u slučaju smrti zaposlenog (porodici), ili člana porodice, i u slučaju teške bolesti. U oba entiteta ova plaćanja su do određenog iznosa oslobođena poreza.

¹ Na primjer, zaposlenik i poslodavac se dogovore o mjesečnom prihodu od 1.000 KM, koji uključuje platu od 700 KM i naknade u iznosu od 300 KM. Oporezuje se samo plata od 700 KM.

16. Vlasti uglavnom kasne u određivanju najniže plate. Odluke se najčešće donose krajem četvrtog kvartala ili u januaru/siječnju (slika u tekstu 1). Bilo je godina kada vlade nisu donijele odluke o minimalnoj plati za narednu godinu, zbog čega bi se nastavila primjenjivati posljednja donesena odluka. U pojedinim godinama, minimalna plata je povećana dva puta. Iako je zakonom propisano da se rasprave o minimalnoj plati vode u okviru ESV-a, često nema dogovora između socijalnih partnera ili se rasprave u okviru ESV-a uopće ne vode; u takvim slučajevima vlada donosi

odluku. Minimalna plata je posljednji put utvrđena na prijedlog ESV-a 2018. godine u RS, a nikada u posljednjih 20 godina u FBiH. Neki podzakonski akti koji su konkretno navedeni u zakonu o radu, kao što je pravilnik o radu (u oba entiteta) ili opći kolektivni ugovor u RS, nisu usvojeni ili više nisu na snazi.

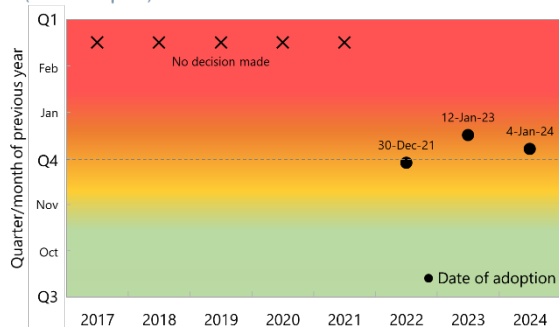
Slika u tekstu 1. Datumi donošenja odluke o minimalnoj plati

U FBiH, sve odluke je donijela Vlada.

U RS, odluke su donesene na osnovu prijedloga ESV-a samo 2017. i 2018. godine

Decision on Minimum Wage for FBiH

(Date of adoption)

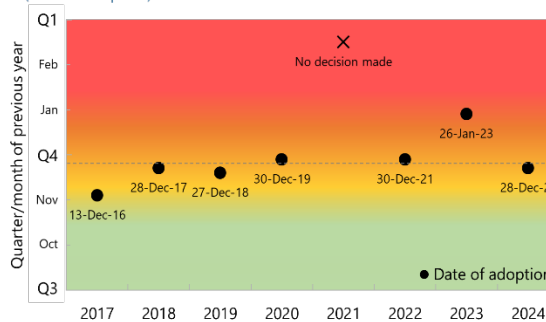

Source: IMF staff research and illustration.

Note: The gradient background reflects the timing of the adoption in accordance to the law. Red means that the adoption of the new minimum wage was made closer to or outside of the cut-off date (not within the law).

Decision on Minimum Wage for the RS

(Date of adoption)

Source: IMF staff research and illustration.

Note: The gradient background reflects the timing of the adoption in accordance to the law. Red means that the adoption of the new minimum wage was made closer to or outside of the cut-off date (not within the law). For some years, the Government increased the minimum wage during the year, except in Q4. In July 2018, the minimum wage increased starting on August 1, 2018. In May 2020, the minimum wage increased again starting June 1, 2020. In May 2022, the minimum wage increase starting on June 1, 2022.

Predložene reforme u FBiH⁹

17. U FBiH su nacrti novih zakona o porezu na dohodak fizičkih lica i doprinosima za socijalno osiguranje u parlamentarnoj proceduri od 2018. godine.¹⁰ U nacrtima usvojenim u prvom čitanju, stopa doprinosa je smanjena sa 41,5 na 33 posto, dok je osnovica poreza na dohodak proširena tako da je reforma na ukupnom nivou budžetski neutralna. Neoporezive naknade (toplji obrok, regres) i prihodi od dividendi uvode se u poreznu osnovicu. Predviđena je i progresivna stopa za oporezivanje dohotka, umjesto postojeće jedinstvene stope, i povećanje ličnog odbitka sa 300 KM na 700 KM mjesečno.¹¹

⁹ Trenutno se u RS ne razmatraju nikakvi reformski prijedlozi.

¹⁰ Predloženi su zajedno kako bi se osiguralo da se gubitak prihoda od niže stope doprinosa djelimično ili u potpunosti nadoknadi prihodom od proširenja osnovice poreza na dohodak. Ovaj paket zakona do sada nije dobio parlamentarnu većinu.

¹¹ [Materijali \(2022-2026\) | Parlament Federacije Bosne i Hercegovine - Predstavnički dom \(predstavnickidom-pfbih.gov.ba\)](https://www.pfbih.gov.ba)

18. Zakon o najnižoj plati nedavno je dodat paketu fiskalnih zakona. Nacrt ovog zakona, koji je upućen u parlamentarnu proceduru 2021. godine, predviđa minimalnu platu na nivou od 75 posto prosječne plate u 2022. godini, 80 posto u 2023. godini, te nakon toga godišnja usklađivanja na osnovu promjena u inflaciji, bruto plati i nivou zaposlenosti. Ovim nacrtom je precizirano da minimalna plata ne uključuje naknade po osnovu otežanih uslova rada, prekovremenog i noćnog rada ili rada nedjeljom i praznicima, ali nije preciziran tretman naknada za topli obrok, prevoz i godišnji odmor (koje se procjenjuju na oko 350 KM mjesečno). Prema procjenama vlade, uključivanje ovih naknada moglo bi povećati minimalnu platu na oko 1.000 KM (ili 77 posto sadašnje prosječne plate).

D. Potencijalni utjecaj reformi u vezi najniže plate

19. Značajna povećanja minimalne plate bi vjerovatno povećala plate u BiH u cjelini.

Utjecaj će zavisiti od toga da li je minimalna plata obavezujuća, koliki je udio onih koji rade za minimalnu platu u privredi i kakva je raspodjela plata. U BiH su odluke o minimalnim platama obavezujuće, te je 2022. godine oko 22 posto zaposlenih radilo za minimalnu platu, a oko 55 posto (59,4 posto u FBiH i 44,2 posto u RS) primalo je platu do 1.000 KM mjesečno (slika u tekstu 2). Na osnovu naših izračuna, povećanje minimalne plate u RS od 28,6 posto u 2024.

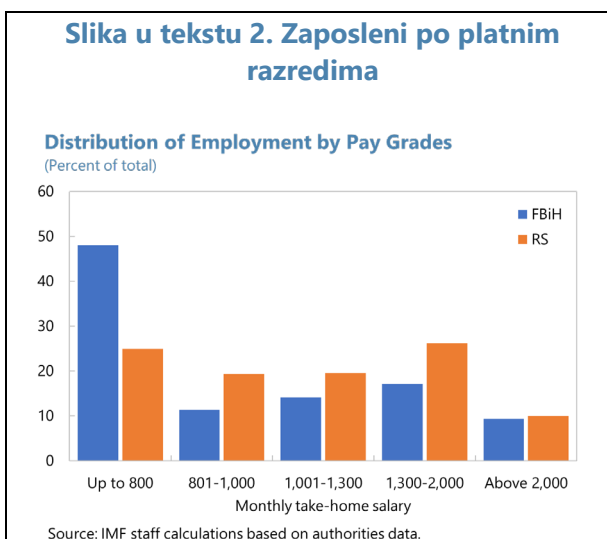
godini moglo bi povećati prosječnu platu za 4,3 posto, pod pretpostavkom da se ne mijenjaju

druge plate. Međutim, ako pretpostavimo da će i ostale plate porasti za jednu petinu povećanja minimalne plate (5,7 posto), prosječna plata će porasti za 8,8 posto. U FBiH, potencijalno daljnje povećanje minimalne plate od 67,8 posto na 1.000 KM, u skladu sa tekućim javnim raspravama, moglo bi dovesti do povećanja prosječne plate od 17,5 posto bez promjene ostalih plata, te od 26 posto uz povećanje ostalih plata. Ova povećanja podrazumijevaju nivo prenošenja efekta povećanja minimalne plate u rasponu od 0,15 do 0,31 u RS i od 0,26 do 0,38 u FBiH.¹² Prethodne procjene prenošenja efekta se kreću od blagog negativnog u Rumuniji (Andreica et al, 2010) do 0,01-0,15 u zemljama CESEE (Raei et al, 2016), te do 0,8 u SAD (Neumark et al, 2005).

20. Teško je procijeniti utjecaj većih minimalnih plata na nivo zaposlenosti u BiH.

Prethodna iskustva zemalja su pokazala da je utjecaj rasta minimalne plate na zaposlenost značajno varirao od zemlje do zemlje. Raei et al (2016), citirajući nekoliko studija u CESEE, zaključuju da veća minimalna plata dovodi do nezaposlenosti (ili gubitka zaposlenja), dok su Lotti et al (2017) zaključili, u studiji koja je obuhvatila više zemalja, da bi veća minimalna plata povećala neformalnu ekonomiju.

Slika u tekstu 2. Zaposleni po platnim razredima

¹² Ovaj raspon se dobija na osnovu omjera procentualne promjene prosječne plate i promjene minimalne plate, pod pretpostavkom (i) da nema promjene u drugim platama i (ii) da je došlo do promjene ostalih plata.

U BiH je teško razdvojiti postkrizni oporavak zaposlenosti od povećanja minimalne plate. Međutim, u RS postoji zabrinutost da će nedavno značajno povećanje minimalne plate predstavljati izazov za komunalna preduzeća i javna preduzeća, posebno ona sa reguliranim cijenama. Jedan od glavnih argumenata vlasti za povećanje minimalne plate je da se zapošljavanje učini privlačnijim i zaustavi odliv domaće radne snage. Međutim, mnogi, uključujući i privatni sektor, izrazili su zabrinutost da bi velike, ad hoc promjene minimalne plate mogle dovesti do zatvaranja radnih mjesta, posebno u vrijeme niske potražnje iz Evrope za izvozom. Neformalna ekonomija, koja je u 2018. godini u BiH procijenjena na oko 30 posto (Efendić, 2018.), također bi mogla porasti.¹³

21. Značajna povećanja minimalne plate mogu narušiti vanjsku konkurentnost bh. preduzeća. Veći troškovi plata smanjuju profitabilnost preduzeća ako ona ne mogu povećati prodajne cijene ili produktivnost (smanjenjem broja zaposlenih ili radnih sati, automatizacijom određenih procesa kako bi se smanjila potreba za radnom snagom ili uštedama na nekim drugim troškovima koji nisu povezani s platama). Radno intenzivne izvozno orijentirane firme (kao što su prerada drveta i tekstil) vjerovatno će biti među najteže pogođenim u slučaju povećanja minimalnih i ukupnih plata. Za razliku od preduzeća fokusiranih na domaće tržište, izvozno orijentirana preduzeća ne mogu lako promijeniti cijene, posebno kratkoročno, jer se suočavaju s konkurencijom, te bi morala ponovo pregovarati o ugovorima, a već se suočavaju sa smanjenom potražnjom iz Evrope. Rast realnih plata u BiH od 2023. godine već je premašio produktivnost.

22. Međutim, u zavisnosti od rezultata u području zapošljavanja, značajna povećanja minimalne plate mogu imati pozitivan fiskalni utjecaj (Tabela u tekstu 1). Povećanje minimalne plate za 28,6 posto u RS i za 67 posto u FBiH moglo bi dovesti do povećanja prihoda od poreza na dohodak i doprinosa za oko 4 odnosno 19 posto—115 miliona KM (0,7 posto BDP-a RS) odnosno 1,2 milijarde KM (3,6 posto BDP-a FBiH) — zasnovano na direktnom utjecaju na plate i pretpostavci da je nivo zaposlenosti nepromijenjen. U RS, blizu 6 posto zaposlenih u generalnoj vladi prima minimalnu platu, i ukupna izdvajanja za plate bi porasla za 0,9 posto odnosno za 0,1 posto BDP-a RS. U FBiH nema direktnog utjecaja na ukupna izdvajanja za plate u javnom sektoru jer nijedan zaposleni u budžetskim institucijama ne prima minimalnu platu.¹⁴ Međutim, može postojati značajan indirektan utjecaj ukoliko prosječne plate porastu. Socijalna potrošnja bi vjerovatno također porasla, jer se neka socijalna davanja, posebno u FBiH, određuju kao postotak minimalne ili prosječne plate. U RS se neka socijalna davanja određuju kao procenat minimalne plate, ali taj procenat svake godine definira vlada.

¹³ Neformalna ekonomija se navodno javlja u različitim oblicima u BiH, uključujući plaćanje u koverti (dodatno na prijavljenu platu), prijavljivanje manjeg broja radnih sati i obavljanje kompletnog rada u svojoj ekonomiji.

¹⁴ Zakonom o platama i naknadama u organima vlasti FBiH ("Službene novine FBiH", br. 45/2010, 111/2012, 20/2017 i 22/2019 - odluka Ustavnog suda) propisano je da minimalna plata u vladinom sektoru ne može biti niža od 70 posto prosječne plate u FBiH.

Tabela 1. Bosna i Hercegovina: Godišnji fiskalni utjecaj povećanja min.plate

	MW increase	SSC and PIT revenues			Wage bill			Spending for social benefits		
	Percent change	Percent change	KM mn.	Percent of GDP	Percent change	KM mn.	Percent of GDP	Percent change	KM mn.	Percent of GDP
FBiH	67.8	18.8	1200	3.6	-	-	-	31.6	232	0.7
RS	28.6	4.4	115	0.7	0.9	12	0.1	-	-	-

Source: IMF staff calculations.

Note: MW increase represents actual increase in RS in 2024, and discussed increase in FBiH. Estimates are made by keeping other parameters constant. Data for social benefits refers to central government, while revenues and wage bill calculations are done for general government.

E. Preporuke

23. Vlasti trebaju poboljšati transparentnost tržišta rada i potaći redovne pregovore o platama, posebno putem:

- izbjegavanja visokih ili čestih prilagođavanja ili indeksiranja minimalne plate koji bi narušili konkurentnost i oslabili stanje na tržištu rada.
- izbjegavanja povećanja minimalne plate iznad inflacije bez dogovorene metodologije koja je povezana sa produktivnošću.
- razdvajanja socijalnih davanja od povećanja minimalne/prosječne plate i njihovo povezivanje sa kretanjima relevantnih makroekonomskih pokazatelja, kao što su podaci o inflaciji u prethodnom periodu.
- usklađivanja, jačanja i provođenja zakona o tržištu rada u dva entiteta—uključujući metodologiju za određivanje minimalne plate i jačanje konsultacija sa ekonomskim partnerima.
- izgradnje kapaciteta za pomno praćenje pokazatelja tržišta rada i siromaštva i utjecaja prilagođavanja minimalne plate na stanje na tržištu rada, uključujući poboljšanje kvaliteta podataka iz Ankete o radnoj snazi i poboljšanje prikupljanja podataka i tehničkih kapaciteta.

24. Vlasti bi također trebale potaknuti šire reforme za povećanje učešća na tržištu rada i zaustavljanje emigracije, uključujući i putem podrške fleksibilnom zapošljavanju, proširenja brige o djeci kako bi se potaklo veće učešće žena i rješavanja kvalifikacijske neusklađenosti i dugotrajne nezaposlenosti.

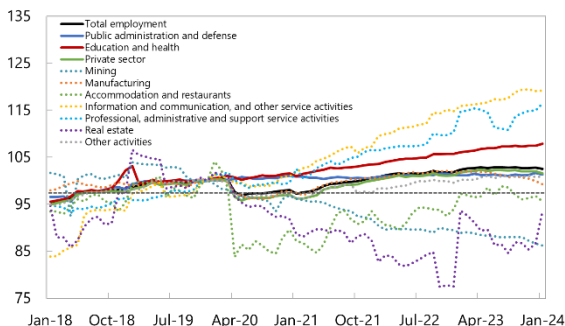
Slika 1. Bosna i Hercegovina: Pokazatelji tržišta rada

Broj zaposlenih je premašio predpandemijski nivo od januara/siječnja 2022. godine, potaknut snažnim rezultatima u sektorima nauke i IT.

Udio zaposlenih u javnom sektoru u ukupnom broju zaposlenih uglavnom ostaje nepromijenjen.

BiH: Employment by Sector

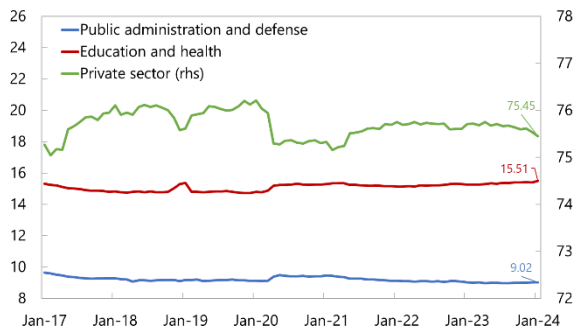
(Index, Dec 2019=100)

Sources: Bosnia and Herzegovina Agency for Statistics; Haver Analytics; and IMF staff calculations. Note: All sectors (in bold lines) add up to total employment.

BiH: Share of Public vs Private Sector Employment

(Percent of total employment)

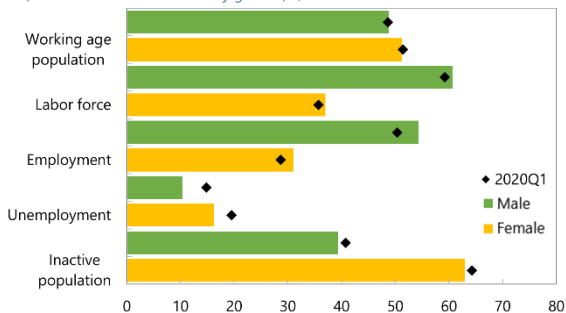
Sources: Bosnia and Herzegovina Agency for Statistics; Haver Analytics; and IMF staff calculations. Note: All sectors add up to total employment.

Žene i dalje značajno zaostaju za muškarcima u zastupljenosti na tržištu rada.

Nezaposlenost u BiH i dalje je među najvišim u Evropi i na Zapadnom Balkanu...

BiH: Labor Market Structure, 2023Q4

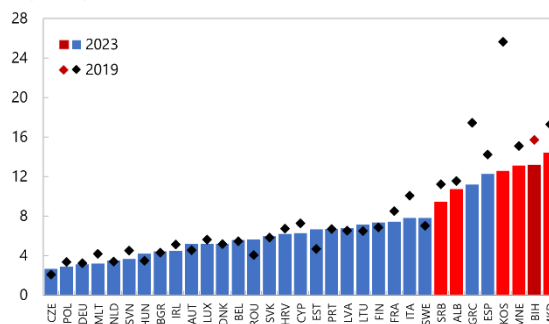
(Percent of total labor force by gender) 1/

Sources: Bosnia and Herzegovina Agency for Statistics; and Haver Analytics. Note: 1/ Working age population and Inactive population by gender as percent of Total working age population.

Unemployment Rate

(Percent)

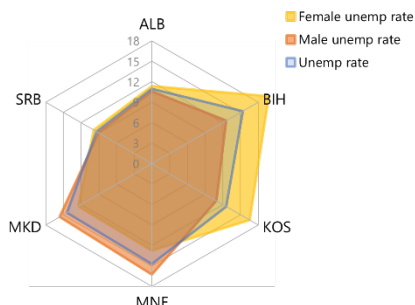
Source: National statistical offices; Eurostat; IMF World Economic Outlook; and IMF staff calculations. Note: Western Balkans in red. Kosovo and North Macedonia are showing value for 2022.

...što je uglavnom rezultat veće stope nezaposlenosti među ženama u poređenju sa većinom zemalja u regionu.

Nezaposlenost među mladima je također preko 10 procentnih poena viša od prosjeka za Zapadni Balkan.

Western Balkans: Female and Male Unemployment Rate, 2022 average

(Percent)

Sources: National statistical offices; Haver Analytics; and IMF staff calculations.

Western Balkans: Youth Unemployment Rate and Unemployment Rate, 2022 average

(Percent)

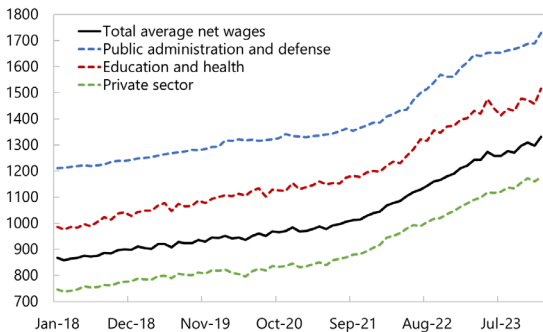

Sources: National statistical offices; Haver Analytics; and IMF staff calculations. Note: Data on youth unemployment not available for Montenegro. Youth unemployment rate refers to unemployed persons aged 15-24, except for Albania for which the age range is 15-29.

Slika 2. Bosna i Hercegovina: Kretanje plata

Prosječne neto plate su znatno porasle tokom 2022-23.

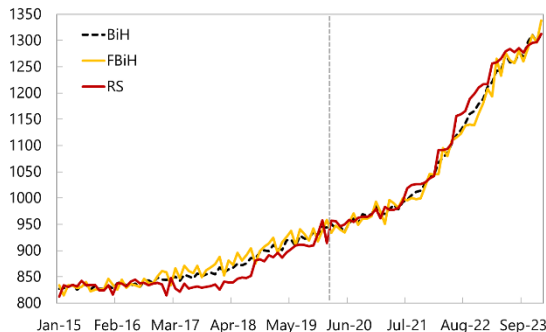
BiH: Average Net Wages by Sector
(KM; seasonally adjusted; weighted average by sector)

Sources: Bosnia and Herzegovina Agency for Statistics; Haver Analytics; and IMF staff calculations.
Note: Private sector doesn't include agriculture, forestry, and fishing sector.

Plate su porasle u većem obimu u RS nego u FBiH.

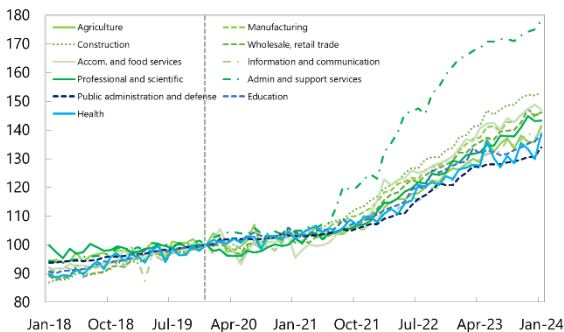
BiH: Nominal Average Net Wages
(KM)

Sources: Bosnia and Herzegovina Agency for Statistics; Haver Analytics; and IMF staff calculations.

Plate u privatnom sektoru su rastle mnogo brže nego u javnom sektoru.

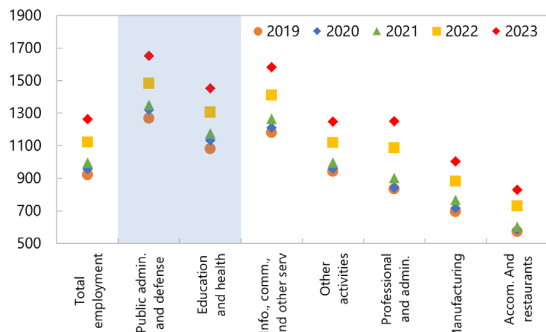
BiH: Average Net Wages by Sector
(Index, Dec 2019=100)

Sources: Bosnia and Herzegovina Agency for Statistics; Haver Analytics; and IMF staff calculations.

Plate u javnom sektoru i dalje su u prosjeku veće od plata u privatnom sektoru.

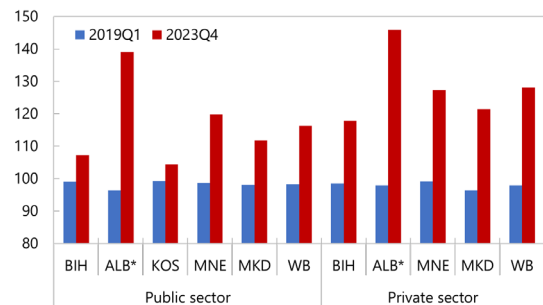
BiH: Average Net Wages by Sector
(KM)

Sources: Bosnia and Herzegovina Agency of Statistics; and IMF staff calculations.

Plate u javnom sektoru rastle su manje nego na Zapadnom Balkanu, dok je rast plata u privatnom sektoru bio uporediv.

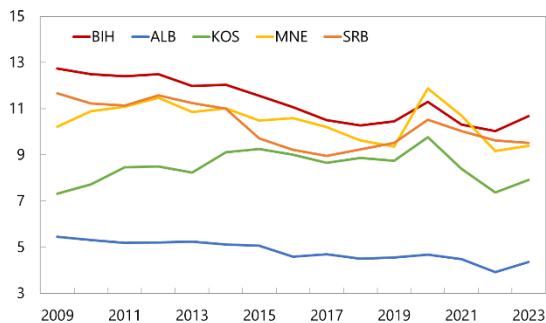
Western Balkans: Real Average Net Wages by Sector
(Index 2019=100)

Sources: National statistical offices; Haver Analytics; and IMF staff calculations.
Note: Western Balkans include Bosnia and Herzegovina, Kosovo, Montenegro, and North Macedonia. Albania shows real average gross wages by sector due to lack of average net wages data. Serbia is not included due to lack of employment data. Private sector aggregate doesn't include Kosovo, and the agriculture, forestry, and fishing sector.

Ukupna izdvajanja za plate u javnom sektoru u BiH kao udio BDP-a i dalje su među najvećim u regionu.

Western Balkans: Compensation of Employees
(Percent of GDP)

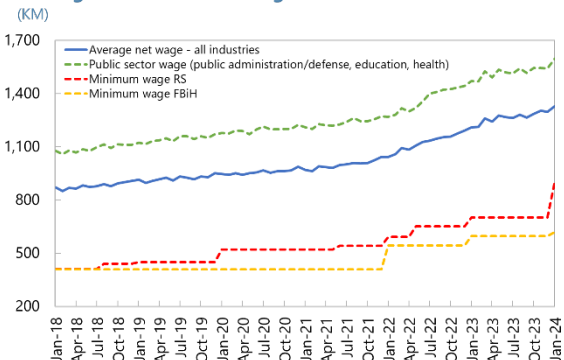
Sources: IMF World Economic Outlook; and IMF staff calculations.
Note: Data not available for North Macedonia.

Slika 3. Bosna i Hercegovina: Kretanja minimalne plate i konkurentnost

Minimalna plata je porasla u FBiH za 52 posto, a u RS za 100 posto, od kraja 2019. do januara/siječnja 2024.

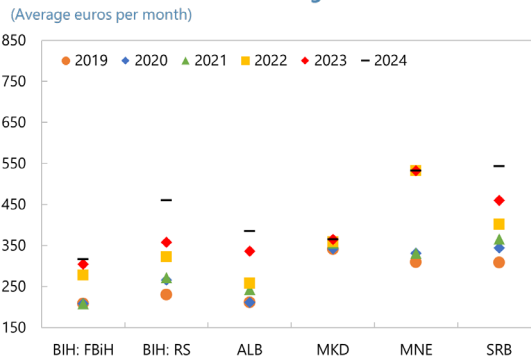
Minimalna plata u FBiH (u eurima) i dalje je najniža u regionu, dok je minimalna plata u RS nakon porasta premašila min. plate u barem dvije susjedne zemlje.

Average and Minimum Wages

Sources: Bosnia and Herzegovina Agency for Statistics; and IMF staff calculations.

Western Balkans: Minimum Wages

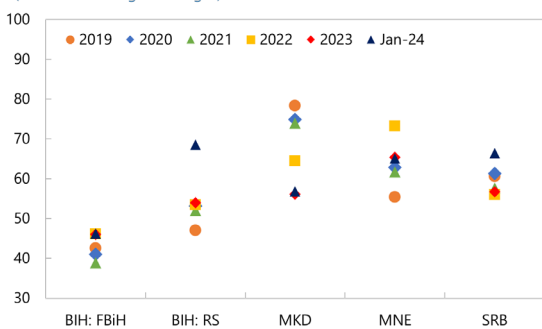
Sources: Eurostat; Central Banks; Haver Analytics; and IMF staff calculations.

Omjer minimalne plate prema prosječnoj plati u RS je visok u poređenju sa drugim zemljama Zapadnog Balkana...

... ali minimalne plate su i dalje, gledano u eurima, niže od većine drugih evropskih zemalja.

Western Balkans: Minimum Wages

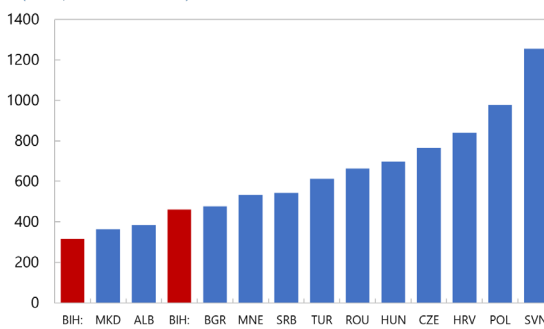
(Percent of average net wages)

Sources: Eurostat; National statistical offices; Haver Analytics; and IMF staff calculations. Note: Minimum wages are net of taxes and social security contributions (SSC) (take-home wage).

Minimum Wages in Selected European Economies

(Euros, as of March 2024)

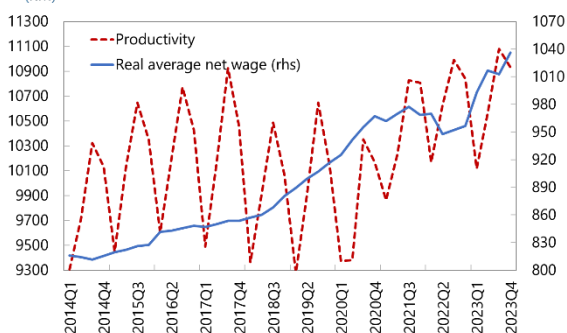
Sources: Eurostat; and National authorities.

Realne prosječne neto plate u BiH su rasle brže od produktivnosti...

...što bi, ako se nastavi, moglo dovesti do postepenog opadanja vanjske konkurentnosti.

BiH: Labor Productivity and Real Average Net Wages

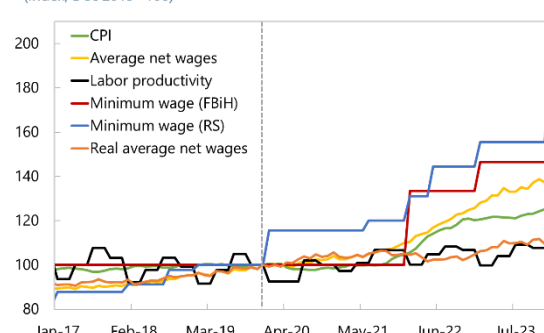
(KM)

Sources: Bosnia and Herzegovina Agency for Statistics; Haver Analytics; and IMF staff calculations. Note: Labor productivity is estimated as Real GDP over employment.

BiH: Average Gross Wage, Minimum Wage, and CPI

(Index, Dec 2019=100)

Sources: Bosnia and Herzegovina Agency for Statistics; Haver Analytics; and IMF staff calculations.

Bibliografija

Andreica, M., L. Aparaschivei, A. Cristescu, i N. Cataniciu, "Models of the Minimum Wage Impact upon Employment, Wages and Prices: The Romanian Case," Recent Advances in Mathematics and Computers in Business, Economics, Biology and Chemistry. Proceedings of the 11th WSEAS int. Conf. MCBE (2010).

Čegar, B., "Reforming Public Enterprises", Bosnia and Herzegovina: 2020 Article IV Consultation— Staff Report and Press Release. IMF Country Report No. 21/43 (2020) (izvještaj i saopštenje za medije MMF-a nakon konsultacija prema članu IV u BiH 2020.godine)

Efendic, N., E. Pasovic, i A. Efendic, "Understanding the Informal Economy in Practice: Evidence from Bosnia and Herzegovina". Econstor.eu (2018).

Raei, F., P. Sodsriwiboon, i G. Srour, uz smjernice koje su pružili C. Klingen i B. Kelmanson. "Cross-Country Report on Minimum Wages," Selected Issues Paper. IMF Report No. 16/151 (2016).

Lotti, G., J. Messina, i L. Nunziata. "Minimum Wages and Informal Employment in Developing Countries", Mimeo (2017).

Newmark, D., M. Schweitzer, i W. Wascher, "The Effects of Minimum Wages on the Distribution of Family Incomes: A non-Parametric Analysis", Journal of Human Resources, Vol. 40, No. 4 (jesen 2005).

ENERGETSKI SEKTOR I DEKARBONIZACIJA¹

Ovaj rad daje pregled potencijalnih implikacija uvođenja sistema trgovanja emisijama (ETS) u Bosni i Hercegovini (BiH). U njemu se prezentira analiza emisionih trendova u BiH i naglašavaju se elementi koje treba razmotriti prilikom dizajniranja ETS-a, posebno u kontekstu predstojećeg uvođenja Mehanizma za granično prilagođavanje emisija ugljika (CBAM) Evropske unije, jednog od glavnih trgovinskih partnera BiH. U radu se zatim analizira uticaj liberalizacije cijena električne energije i uvođenja ETS-a na ukupne emisije, BDP, vladine prihode, ulazne i izlazne cijene po sektorima, kao i utjecaj na raspodjelu dohotka. Zaključuje se da bi uspostavljanje ETS-a dovelo BiH blizu ostvarenja ciljeva u vezi smanjenja emisija u BiH, pomoglo bi u poboljšanju situacije sa zagađenjem zraka, prvenstveno kroz prestanak upotrebe uglja, i moglo bi biti značajan izvor prihoda vlasti. Međutim, ETS će vjerovatno dovesti do povećanja cijena, što može biti politički izazov i naštetiti konkurentnosti energetske intenzivnih industrija izloženih trgovini. Takvim industrijama bi se mogao ponuditi postepeni prelazni period, a dio prihoda reciklirati kako bi se pružila ciljana podrška ugroženim domaćinstvima.

A. Trendovi u vezi emisija

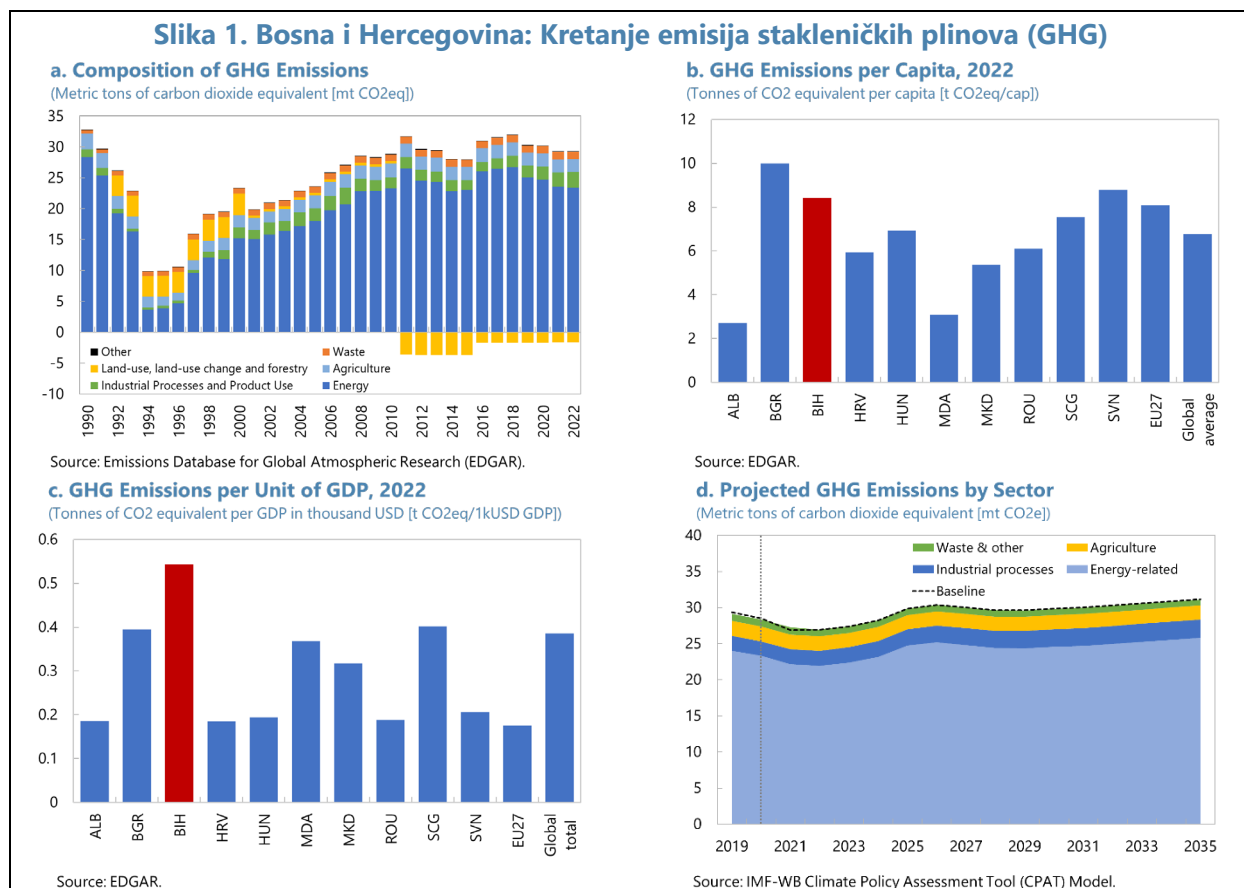
1. Bosna i Hercegovina je globalno gledano relativno mali emiter, ali sa velikim lokalnim zagađenjem zraka zbog toga što se pretežno oslanja na ugalj. Emisije u BiH su 2020. godine činile 0,05 posto globalnih emisija. Međutim, veliko oslanjanje na ugalj dovelo je do opasno visokog nivoa zagađenja zraka.² Energetski sektor, koji je u velikoj mjeri ovisan o uglju, najviše doprinosi ukupnim emisijama u BiH (Slika 1a). Na energetski sektor otpada više od 80 posto emisija CO₂, a slijede ga industrijski procesi, poljoprivreda i otpad. U 2020. godini, blizu 70 posto električne energije u BiH proizvedeno je iz termoelektrana na ugalj. Emisije BiH po jedinici BDP-a i po glavi stanovnika su visoke u poređenju sa zemljama regiona, što je odraz ekonomije s visokim nivoima ugljika i predstavlja veliki potencijal za dekarbonizaciju (Slike 1b i 1c).

2. Glavni cilj ublažavanja za BiH je smanjenje emisija stakleničkih plinova (GHG) za 33,2 posto do 2030. godine u odnosu na nivoe iz 1990. godine i postizanje nulte stope neto emisija

¹ Pripremila Alpa Shah nakon korisnih razgovora sa Ministarstvom industrije, energetike i rudarstva i Ministarstvom za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju Republike Srpske, Federalnim ministarstvom energije, rudarstva i industrije i Federalnim ministarstvom okoliša i turizma i Elektroprivredom BiH (EPBiH) u Federaciji Bosne i Hercegovine, Ministarstvom vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine, kao i sa predstavnicima EU i Svjetske banke. Analiza je predstavljena vlastima u oba entiteta u martu/ožujku 2024.

² Osim CO₂, sagorijevanje uglja dovodi do emisija zagađivača zraka – naime, sumpor-dioksida, dušikovog oksida i čestica (PM_{2,5}) – koje doprinose respiratornim bolestima. Dana 19. decembra/prisnca 2023. godine, švicarska kompanija za tehnologiju kvaliteta zraka IQAir, koja sastavlja listu globalnih nivoa zagađenja u realnom vremenu, proglasila je Sarajevo najzagađenijim gradom na svijetu. Izvještaj Svjetske banke o zagađenju zraka u BiH [World Bank's 2019 Air Pollution Management report](#) navodi da su godišnje prosječne ambijentalne koncentracije PM_{2,5} često višestruko veće od vrijednosti smjernica za kvalitet zraka Svjetske zdravstvene organizacije (SZO), kao i od standarda kvaliteta zraka u BiH. Pored energetskog sektora kojim dominira ugalj, sagorijevanje čvrstog goriva (ugalj i drva) za grijanje i kuhanje u stambenim objektima je značajan pokretač lokalnog zagađenja zraka. Indeks kvalitete zraka Univerziteta u Čikagu [Air Quality Life Index 2021 update](#) ukazuje na to da bi smanjenje zagađenja zraka česticama PM_{2,5} u skladu sa smjernicama SZO omogućilo produženje prosječnog očekivanog životnog vijeka u BiH za 1,8 godina. Globalni podaci sugeriraju da su ove brojke znatno veće u područjima većeg zagađenja.

do 2050. godine. Cilj do 2030. godine, definiran u nacionalno utvrđenom doprinosu (NDC), raste na 36,8 posto ako BiH dobije međunarodnu pomoć. Podaci pokazuju da su emisije u 2022. godini bile 16 posto ispod nivoa iz 1990. godine. Ukoliko zadrži sadašnje politike, ne predviđa se da će BiH ispuniti svoj NDC (Slika 1d).

B. Razmatranje reformi

3. Zemlje širom svijeta usvajaju instrumente za određivanje cijena ugljika kako bi ispunile svoje ciljeve smanjenja emisija. Određivanje cijena ugljika može biti u obliku poreza na ugljik ili u vidu sistema za ograničavanje i trgovanje emisijama, odnosno ETS-a. Porez na ugljik je porez na sadržaj ugljika u snabdijevanju fosilnim gorivima, dok ETS zahtijeva od preduzeća da imaju emisijske jedinice za pokrivanje svojih emisija, uz gornju granicu dopuštenih emisijskih jedinica koju je postavila vlada i tržište na kojem preduzeća mogu trgovati svojim emisijskim jedinicama. Porez na ugljik daje sigurnost u pogledu cijene, dok ETS daje sigurnost u pogledu nivoa emisija. Sistemi ograničavanja i trgovanja mogu imati elemente poreza na ugljik (tj. donji prag cijene emisija). U novembru/studenom 2023. godine, 73 sistema poreza na ugljik i ETS-a su bila u funkciji u 47 zemalja, pokrivajući 25 posto globalnih emisija stakleničkih plinova, sa ponderiranom prosječnom

cijenom pokrivenih emisija od 22 USD po toni.^{3,4} U regionu, ETS koji pokriva energiju i industriju uveden je u Crnoj Gori 2020. godine⁵, a u Srbiji se razmatra. BiH je izrazila namjeru da usvoji ETS kao dio svog Nacionalnog energetskeg i klimatskog plana.

4. BiH će se suočiti s nekoliko specifičnih pitanja koja treba razmotriti prilikom uspostavljanja ETS-a. Budući da će biti najpraktičnije implementirati ETS na državnom nivou, oba entiteta će morati pristati na centralizaciju nadležnosti. ETS će zahtijevati da administrativna infrastruktura prati i uspostavi tržište za trgovanja emisijskim jedinicama, kao i dovoljno učesnika na tržištu da osiguraju dovoljno likvidno tržište uz nizak rizik dosluha. Budući da energetske sektorom trenutno dominiraju dva vertikalno integrirana entitetska javna preduzeća, biće važno liberalizirati energetske sektor i osigurati učešće privatnog sektora.

5. Liberalizacija cijena električne energije omogućila bi efikasnije određivanje cijena ugljika. Trenutno su cijene električne energije regulirane ispod nivoa povrata troškova za domaćinstva i mala preduzeća, pri čemu svaki entitet može ograničiti obim povećanja cijena.⁶ U FBiH, Elektroprivreda BiH je prijavila gubitak od 140 miliona KM u 2023. godini (72 miliona eura), a nedavno je predložila novu blok tarifnu strukturu cijena na odobrenje regulatoru, što bi podrazumijevalo povećanje prosječnih cijena od 10 posto od juna/lipnja 2024. godine, što je u okviru gornje granice za povećanje cijena od 20 posto koju je postavila entitetska vlada. Međutim, regulator je odbio ovaj prijedlog u aprilu/travnju 2024. Liberalizacija bi omogućila da se potrošačima prenese cjenovni signal koji uključuje ETS (i samim tim smanje emisije). Takva reforma bi mogla ići zajedno sa povećanom socijalnom zaštitom ugroženih domaćinstava i malih preduzeća ukoliko dovede do značajno viših cijena za krajnje korisnike. Liberalizacija tržišta električne energije također bi pomogla da se potaknu ulaganja u proizvodnju električne energije s niskim udjelom ugljika i efikasnije snabdijevanje električnom energijom, što će zauzvrat smanjiti utjecaj cijena ugljika na cijene električne energije u srednjoročnom periodu.

6. ETS bi se mogao postepeno uvoditi, uz početne olakšice za energetske intenzivna preduzeća izložena trgovini (EITE). Emisijske jedinice bi se mogle izdavati s ciljem održavanja najniže cijene koja se vremenom povećava u unaprijed određenim koracima kako bi se osigurala predvidivost cijene za preduzeća koja razmatraju ulaganja u tehnologiju smanjenja emisija. Emisijske jedinice bi se trebale dodjeljivati na aukciji svake godine na plaćenju osnovi – u početku bi se besplatne emisijske jedinice mogle osigurati EITE firmama koje su posebno osjetljive na pitanja konkurentnosti. Međutim, uspostava Mehanizma EU za granično prilagođavanje emisija ugljika

³ Black, Simon, Ian W. H. Parry, i Karlygash Zhunussova, '[Is the Paris Agreement Working? A Stocktake of Global Climate Mitigation](#)' IMF Staff Climate Note 2023/002.

⁴ Kada se uključe nepokrivene emisije (tj. one koje nisu obuhvaćene sistemom za određivanje cijene ugljika), globalna ponderirana prosječna cijena ugljika iznosi 5 USD po toni. Mjere ekvivalentne globalnoj cijeni ugljika od najmanje 85 USD po toni bile bi potrebne za postizanje globalnog klimatskog cilja od 2°C.

⁵ Minimalna cijena emisija postavljena je na 24 eura po toni CO₂, uz početne besplatne emisijske jedinice za energetske intenzivne industrije i energetska postrojenja na ugalj, koje će se postepeno ukidati.

⁶ U FBiH, prosječni trošak snabdijevanja iznosi oko 70 €/MWh, dok je prosječna cijena 57 €/MWh, pri čemu potrošnja domaćinstava (otprilike 40 posto ukupnog snabdijevanja) plaća najnižu cijenu od oko 38 €/MWh, što dovodi do energetske neefikasnosti i rasipanja, ali i do fiskalnih gubitaka. U RS, vlasti su prijavile najnižu tarifu za domaćinstva (koja se primjenjuje na preko 50 posto ukupne potrošnje) od 33 €/MWh.

(Okvir 1) (i s tim u vezi postepeno ukidanje besplatnih emisijskih jedinica u EU) će na kraju poništiti svaku konkurentsku prednost ostvarenu besplatnim emisijskim jedinicama.

Okvir 1. Bosna i Hercegovina: ETS i CBAM Evropske unije

Postojeći EU ETS pokriva industriju, energetiku i avijaciju unutar Evropskog ekonomskog prostora. EU ETS postavlja gornju granicu izdatih godišnjih emisionih jedinica, s tim da se gornja granica smanjuje za 4,3-4,4 posto godišnje od 2024. godine. Cijena emisija je nestabilna, ali se od kraja 2021. držala nivoa od oko 90 eura po toni. EITE, odnosno energetski intenzivne industrije izložene trgovini (npr. metali, hemikalije), do sada su dobijale besplatne emisije jedinice za rješavanje problema konkurentnosti i curenja emisija, ali će se one postepeno ukidati počevši od 2026. godine kako se postepeno bude uvodio CBAM. Postoji prag koji preduzeće mora preći da bi bilo uključeno u ETS, i koji je trenutno na nivou emisija od 25.000 tona CO₂.

EU planira 2027. godine uvesti poseban ETS koji pokriva zgrade, saobraćaj i malu industriju, koji trenutno nisu pokriveni, s mehanizmom stabilizacije cijena kako bi se cijene emisionih jedinica zadržale na 45 eura po toni i gornja granica emisionih jedinica bila postavljena na godišnji, linearni pad od 5 posto godišnje u odnosu na nivo emisija iz 2024. godine. Sporazum predviđa izuzeće do 2031. za zemlje članice čiji je porez na ugljik na nacionalnom nivou jednak ili veći od cijene emisionih jedinica ETS-a. Dio prihoda ETS-a iskoristit će se za podršku ugroženim domaćinstvima i malim preduzećima kroz Socijalni fond za klimatsku politiku.

CBAM će nametnuti porez na sadržaj ugljika pri uvozu u EU. CBAM će se u početku primjenjivati na uvoz željeza i čelika, cementa, gnojiva, aluminijske, električne energije i vodika do kraja 2030. godine, a zatim će se potencijalno proširiti na sve sektore obuhvaćene ETS-om. Porezna stopa će biti efektivna cijena ETS-a umanjena za cijenu ugljika plaćenu u zemlji proizvođaču, što znači da bi nametanje cijene ugljika u BiH smanjilo CBAM koji se plaća EU i, umjesto toga, dovelo do naplate prihoda u zemlji. Budući da ono što se plaća prema CBAM-u također zavisi od intenziteta emisija u proizvodnji u BiH, ETS koji ima učinak smanjenja emisija u EITE sektorima će također smanjiti obaveze prema CBAM-u.

Propisi EU o CBAM-u (član 2(7)) dozvoljavaju trećim zemljama da osiguraju izuzeće za izvoz električne energije u EU pod određenim uvjetima, odnosno zaključenjem sporazuma o primjeni zakona EU za električnu energiju, uključujući obnovljive izvore energije i spajanje tržišta električne energije sa EU, opredijeljenost za ostvarenje ugljične neutralnosti do 2050. godine i uspostavljanje mape puta i ostvarenje značajnog napretka u provedbi ETS-a koji je usklađen s EU do 2030.

7. Dok se BiH priprema za uspostavljanje ETS-a, trenutna akciza na gorivo mogla bi se koristiti kao privremeni alat za određivanje cijene ugljika. Sistem akciza na gorivo u BiH postavljen je na državnom nivou, a sastoji se od akcize na gorivo i „putarine“ od 0,4 KM po litru, od čega 0,15 KM ide u budžet, a 0,25 KM ide javnim preduzećima za ceste i autoceste. Ne postoji akciza na korištenje uglja ili potrošnju električne energije ili plina za potrebe grijanja.

Tabela 1. Bosna i Hercegovina: Akcize na gorivo i implicitne cijene ugljika

	KM per liter			tCO ₂ /liter	KM/tCo ₂		KM per liter	
	Excise Rate	Toll	Total Excise	Emissions Factor	BiH Implicit Carbon Price	Additional Carbon Price (KM/tCo ₂)	Additional Carbon Price (KM per liter)	Combined Excise (KM per liter)
Diesel fuel and other gas oils	0.30	0.40	0.70	0.0027	259.3	30.0	0.08	0.78
Kerosene	0.30	0.00	0.30	0.0026	115.4	30.0	0.08	0.38
Motor gasoline – unleaded	0.35	0.40	0.75	0.0024	312.5	30.0	0.07	0.82
Motor gasoline	0.40	0.40	0.80	0.0024	333.3	30.0	0.07	0.87
Extra light and light special heating oil	0.45	0.00	0.45	0.0026	173.1	30.0	0.08	0.53
Liquefied petroleum gas - motor vehicles	0.00	0.00	0.00	0.0018	0.0	30.0	0.05	0.05
Bio-fuels and bio liquids	0.30	0.40	0.70	0.0026	269.2	30.0	0.08	0.78

Sources: Indirect Tax Authority; CPAT; and IMF staff calculations.

8. Dodatna cijena ugljika može se izračunati korištenjem faktora emisije za svako gorivo. Cijena ugljika koja je implicitna u trenutnom nivou akcize izračunava se korištenjem faktora emisije za svaku kategoriju goriva. Postojeći sistem akciza manje oporezuje dizel nego benzin, uprkos većem intenzitetu emisije ugljika (Tabela 1). Uvođenje dodatne cijene ugljika od 30 KM po toni (15 eura po toni) podrazumijevalo bi dodatnu akcizu od 0,05-0,08 KM po litru goriva.⁷

9. Porez na ugljik bi trebalo primjeniti na korištenje uglja kako bi se ublažio utjecaj CBAM-a na izvoznike. Trenutno se ne primjenjuje akciza na korištenje uglja, a obje elektroprivrede prekomjerno subvencioniraju rudnike uglja koji posluju s gubicima i imaju neizmirene obaveze u iznosu od približno 6 miliona eura za rudnike Elektroprivrede Republike Srpske i 257 miliona eura za Elektroprivredu Bosne i Hercegovine.⁸ Akciza na ugalj ekvivalentna 30KM po toni CO₂ iznosila bi otprilike 43KM po toni uglja.⁹

C. Kvantitativno modeliranje cijene ugljika

10. Scenarij sa uspostavom ETS-a je modeliran korištenjem alata MMF-a i Svjetske banke za procjenu klimatske politike (CPAT). CPAT je model reduciranog oblika koji obuhvata nekoliko podsektora i goriva u cijeloj privredi i redovno se koristi za procjenu i podršku strateškim reformama u području poreza za zaštitu okoliša i ublažavanja klimatskih promjena. U osnovnom scenariju nije predviđeno uvođenje novih politika. Ilustrativni reformski scenarij modelira (i) uklanjanje kontrole cijena električne energije radi usklađivanja s tržišnim cijenama u periodu od 5 godina, počevši od 2025. godine, i (ii) ETS s gornjom granica emisija koje odgovara cijeni emisije jedinice od 5 eura po toni od 2026. godine, koja se brzo usklađuje sa nivoima cijena u EU (otprilike 90 € po toni do 2030.

⁷ Druga mogućnost za razmatranje bi bilo usklađivanje trenutnih akciza u BiH sa minimalnim energetske akcizama koje je postavila EU prema Direktivi o oporezivanju energije. Iako su akcize u BiH na benzin i dizel postavljene na ili iznad minimuma EU, stope EU se također trenutno revidiraju u skladu sa utjecajima na okoliš i energetske sadržajem. To ima implikacije za pristupanje BiH EU, ali bi također moglo značiti da bi svaka dodatna akciza kao cijena ugljika za kompenzaciju CBAM-a morala biti veća od minimalnih stopa akciza EU.

⁸ World Bank Group, [Country Economic Memorandum, Bosnia & Herzegovina, Macroeconomics, Trade and Investment](#), januar/siječanj 2024.

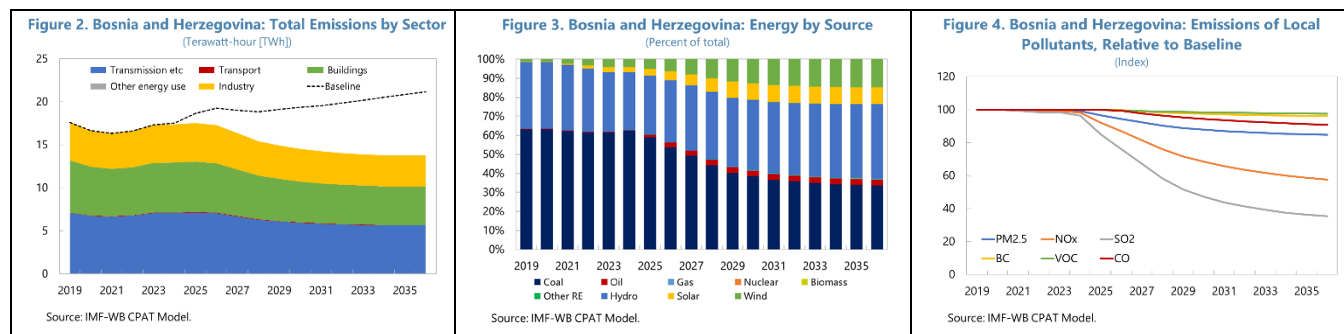
⁹ Pretpostavljajući faktor emisije od 0,096 tCO₂/GJ uglja, i 15 GJ po toni lignita.

godine) – odnosno, uvjeti za izuzeće od CBAM-a za izvoz električne energije prema regulativi EU (Okvir 1). U analizi se ne pretpostavljaju nikakve besplatne emisije jedinice.

11. Analiza ima nekoliko pojednostavljenih pretpostavki.¹⁰ Pretpostavlja se da ETS pokriva sve sektore, uključujući one u sklopu drugog EU ETS-a (Okvir 1) i sve aktivnosti bez obzira na veličinu preduzeća (u praksi prema trenutnom ETS-u postoji prag za uključivanje). Utjecaj CBAM-a nije procijenjen; to će zavisiti od (i) strukture izvoza na koji se odnosi CBAM, (ii) udjela izvoza BiH u EU, (iii) intenziteta emisija predmetnog izvoza BiH u odnosu na preduzeća u EU i drugim zemljama, i (iv) koliko je cijena ETS-a u BiH usklađena sa postepenim uvođenjem CBAM-a. Pravovremeno uvođenje ETS-a sa sličnim nivoima cijena emisijonih jedinica kao u EU ublažiti će utjecaj CBAM-a na BiH.

Analiza emisija

12. Uvođenje ETS-a u skladu sa reformskim scenarijem dovelo bi BiH na domak bezuvjetnog NDC cilja (Slika 2). Model sugerira ukupno smanjenje potrošnje energije u svim sektorima, ponajviše u energetske i industrijskom sektoru (Slika 2) – ovdje je pretpostavka ulaganje u tehnologiju smanjenja emisija, kao i brzi prelazak s uglja na obnovljive izvore u srednjoročnom periodu (Slika 3).¹¹ Uvođenje ETS-a također ima pozitivan utjecaj na lokalne nivoe zagađenja zraka, zbog postepenog smanjenja upotrebe uglja (Slika 4).

Fiskalne i makroekonomske implikacije

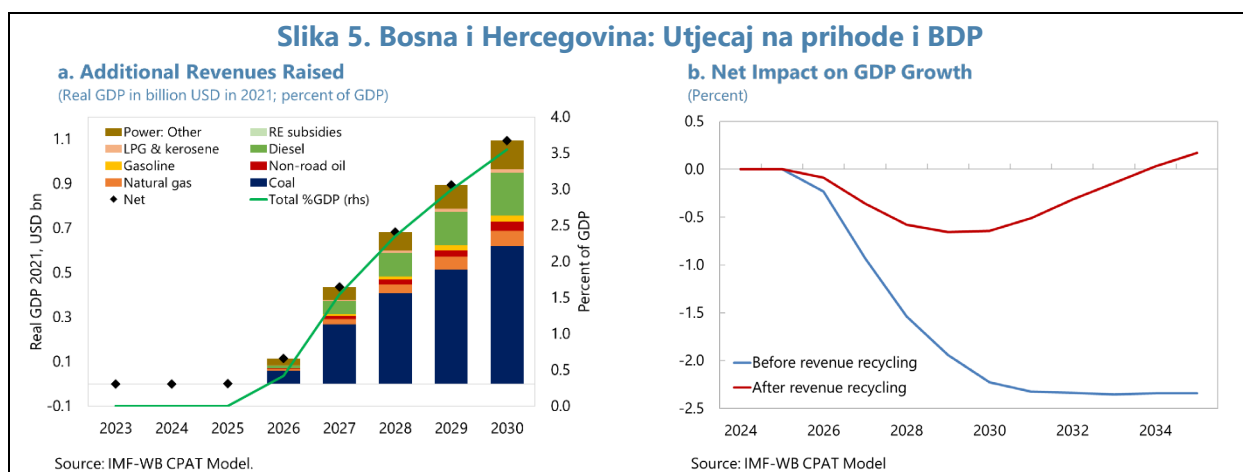
13. ETS može biti vrijedan izvor prihoda u kratkoročnom ali i srednjoročnom periodu, prikupljajući preko 3 posto BDP-a u 2030. (Slika 5a). Deregulacija cijena električne energije stvara uštede od oko 0,5 posto BDP-a u 2030. godini - to bi u velikoj mjeri koristilo dvjema

¹⁰ Kao takve, rezultate modeliranja treba čitati uz određene rezerve. U većini zemalja, ETS ne pokriva sve sektore i postepeno se uvodi u pogledu pokrivenosti sektora. Štaviše, za uspostavljanje ETS-a može biti potrebno vrijeme i implementacija od 2026. godine ne bi bila izvodljiva za BiH. Međutim, ekvivalentna cijena ugljika može se primijeniti u međuvremenu kroz sistem akciza na gorivo kao što je navedeno u gornjem tekstu pod B.

¹¹ Ovo se zasniva na relativno brzom porastu obnovljive energije do 2030. godine – otprilike 1,4 milijarde USD ulaganja u obnovljivu energiju u periodu 2026-2030. U praksi, može biti potrebno više vremena nego što je modelirano da ekonomija odgovori na cjenovne signale. Iako u BiH postoje značajni potencijali za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora (posebno solarna, hidro i vjetar), ovi sektori su trenutno nedovoljno razvijeni i može trebati duže vrijeme i značajni troškovi za povećanje kapaciteta za proizvodnju obnovljive energije. Institucionalna i prenosna infrastruktura također će se morati brzo nadograditi kako bi se omogućilo značajno povećanje proizvodnje energije iz obnovljivih izvora.

elektroprivredama, koje trenutno apsorbiraju gubitak prihoda od reguliranih cijena električne energije. ETS bi bio direktan izvor prihoda za vladu (kroz aukciju ETS emisionih jedinica), generiran prvenstveno korištenjem uglja.

14. ETS može imati negativan utjecaj na rast BDP-a, ali to bi se djelimično moglo nadoknaditi efikasnim mjerama recikliranja prihoda (Slika 5b). U odsustvu recikliranja prihoda, potencijalni negativan utjecaj na rast BDP-a u 2030. godini je značajan, sa 1,9 procentnih poena. Međutim, u ilustrativnom scenariju gdje se 20 posto prikupljenih prihoda efikasno reciklira kroz gotovinske transfere, 50 posto kroz smanjenje poreza na rad, a preostalih 30 posto kroz javne investicije, negativan utjecaj na rast BDP-a je neutraliziran (Slika 5b).¹²

Utjecaj na cijene

15. ETS će također vršiti pritisak na povećanje cijena energije, s najvećim utjecajem na uglj (Tabela 2).¹³ Uvođenje ETS-a također može povećati ulazne cijene, posebno u EITE industrijama (Slika 6). Do povećanja cijena dolazi putem plaćanja dozvola za emisije, troškova smanjenja emisija nastalih prelaskom na čistije tehnologije i goriva i indirektnog plaćanja za ugljik sadržan u ulaznim sirovinama. Cijena ugljika bi značajno povećala troškove proizvodnje za avijaciju, rudarstvo, cement, brodarstvo i željezo i čelik. Međutim, ako preduzeća nemaju utjecaja na cijene a natječu se sa stranim proizvođačima, možda neće moći povećati cijene svojih proizvoda. Iako ove industrije imaju manji udio u ekonomskoj proizvodnji nego manje pogođene prehrambene, građevinske i uslužne djelatnosti (Slika 8d), vlasti će možda morati voditi računa o utjecaju i pružiti pomoć ili olakšice gdje je to potrebno, pod uvjetom ulaganja u energetska efikasnost i dekarbonizaciju.

¹² Obim u kojem se negativni utjecaj može neutralizirati ovisit će o veličini fiskalnog multiplikatora politika odabranih za recikliranje prihoda.

¹³ CPAT analiza koristi cijene električne energije u domaćinstvima i industriji koje su dostavljene Eurostatu, koje odgovaraju višim nivoima od onih koje su vlasti navele tokom konsultacija prema članu IV. Uz pretpostavku nižeg trenutnog prosječnog nivoa cijena od približno 0,06 USD po kWh, liberalizacija cijena bi značila veći porast cijene od 0,03 USD po kWh u 2030. godini u odnosu na regulirane nivoe.

16. Energetski intenzivnim industrijama izloženim trgovini moglo bi se ponuditi postepeno uvođenje kroz besplatne emisione jedinice na početku. Tokom uspostavljanja EU ETS-a, određene industrije su dobile besplatne emisione jedinice kako bi se ublažio utjecaj cijene ugljika na njihovu konkurentnost. Kako se CBAM postepeno uvodi, EU planira postepeno ukinuti besplatne emisione jedinice za sektore u području primjene u periodu od devet godina. Kako bi pružila olakšice industrijama koje su izložene trgovini, BiH bi im mogla odobriti početne besplatne emisione jedinice i kasnije ih postepeno ukinuti po istoj stopi kao i EU, kako bi osigurala da nivoi cijena ugljika odgovaraju onima koji se naplaćuju u EU. Takve olakšice također mogu biti uvjetovane ulaganjem na nivou preduzeća u poboljšanje energetske efikasnosti, što će zauzvrat dovesti do manjeg opterećenja cijenama ugljika u srednjoročnom periodu.

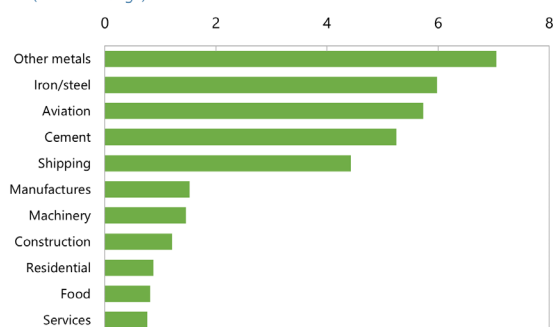
Tabela 2. Bosna i Hercegovina: Povećanje cijena energenata do 2030.

Fuel	Unit	Baseline	Price Liberalization	Percent change	Price Liberalization + ETS	Percent change
Gasoline	US\$ per liter	1.4	1.4	0%	1.6	16%
Diesel	US\$ per liter	1.2	1.2	0%	1.5	18%
LPG	US\$ per liter	0.6	0.6	0%	0.8	23%
Kerosene	US\$ per liter	1.0	1.0	0%	1.2	23%
Oil	US\$ per barrel	65.4	65.4	0%	103.4	58%
Coal	US\$ per gigajoule (GJ)	2.2	2.2	0%	10.0	358%
Natural gas	US\$ per gigajoule (GJ)	14.2	16.8	18%	21.4	51%
Electricity	US\$ per kwh	0.1	0.1	7%	0.2	29%

Source: IMF-WB CPAT Model.

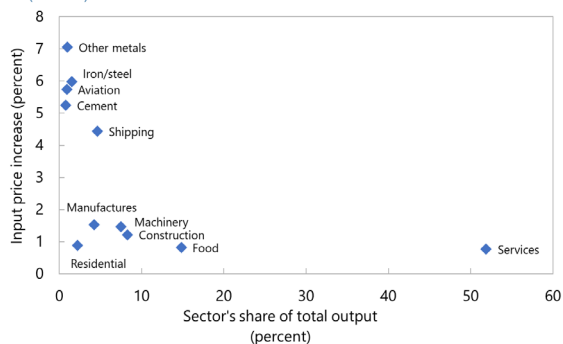
Slika 6. Bosna i Hercegovina: Utjecaj na cijene u 2030. godini

a. Input Cost Increase
(Percent change)

Source: IMF-WB CPAT Model.

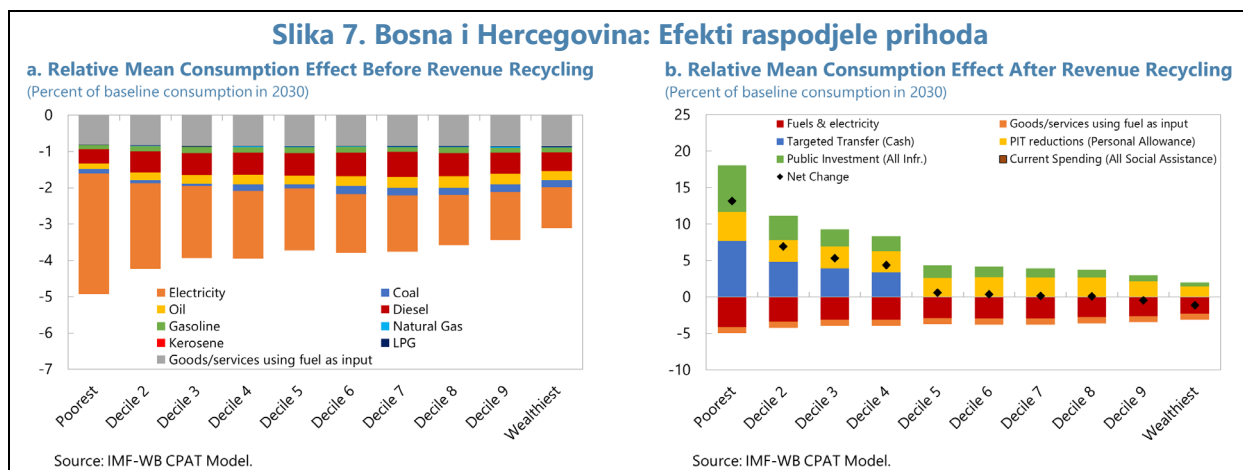
b. Sectoral Input Price Increase and Share in Total Output
(Percent)

Source: IMF-WB CPAT Model.

Distributivni učinak

17. ETS bi imao negativan utjecaj na potrošnju domaćinstava, iako bi se to moglo nadoknaditi recikliranjem prihoda (Slika 7.).¹⁴ Domaćinstva bi doživjela prosječno smanjenje potrošnje od blizu 3 posto u odnosu na osnovni scenarij, a efekat bi bio najveći na najniža četiri decila u distribuciji dohotka. Ovo bi se moglo nadoknaditi mjerama recikliranja prihoda. Naprimjer, ako bi se 20 posto prihoda iskoristilo za ciljane gotovinske transfere prema najniža četiri decila, 50 posto za smanjenje poreznog opterećenja rada (kroz neoporezivu olakšicu), a ostatak za javna ulaganja, to bi reformu učinilo progresivnijom.¹⁵ Ovo naglašava hitnu potrebu za jačanjem mreže socijalne sigurnosti kako bi se omogućili ciljani transferi jasno identificiranim i registriranim ugroženim domaćinstvima.

D. Zaključci

18. BiH bi trebala postepeno uvesti ETS za cijelu privredu kako bi promovirala smanjenje emisija stakleničkih plinova, eventualno uz kompenzirajuću podršku domaćinstvima i preduzećima. Analiza pokazuje da bi deregulacija cijena električne energije i uvođenje ETS-a 2026. godine koji bi se brzo uskladio sa nivoima EU do 2030. godine, omogućio BiH da postigne svoje ciljeve ublažavanja i smanji lokalno zagađenje zraka napuštanjem uglja. Međutim, brzo povećanje cijena ETS-a bi vjerovatno zahtijevalo visoke ulazne i izlazne cijene, što može biti politički izazovno i naštetiti konkurentnosti energetski intenzivnih industrija, te imati negativan distribucijski utjecaj na domaćinstva. Energetski intenzivnim preduzećima bi se mogao ponuditi postepeniji prelazni period, a dio prihoda bi trebao biti recikliran kako bi se pružila ciljana i adekvatna podrška ugroženim domaćinstvima.

¹⁴ Analiza se zasniva na pristupu u dva koraka za procjenu distribucijskih utjecaja predloženih reformi. Prvo, učinak cijena ugljika na različite kategorije roba široke potrošnje izračunava se korištenjem ulazno-izlaznih tablica. Ova povećanja cijena se zatim mapiraju u podatke o budžetskim udjelima za različite proizvode po prihodovnim grupama domaćinstava koristeći podatke ankete o potrošnji domaćinstava.

¹⁵ Strategija energetske tranzicije bi također opravdala izdvajanje nekih prihoda za rješavanje gubitka sredstava za život u regijama i zajednicama koje proizvode ugalj. Za dodatnu diskusiju vidi [World Bank's 2023 Country Economic Memorandum 2023](#), chapter III.5 on Managing the Impacts: A Just Transition.